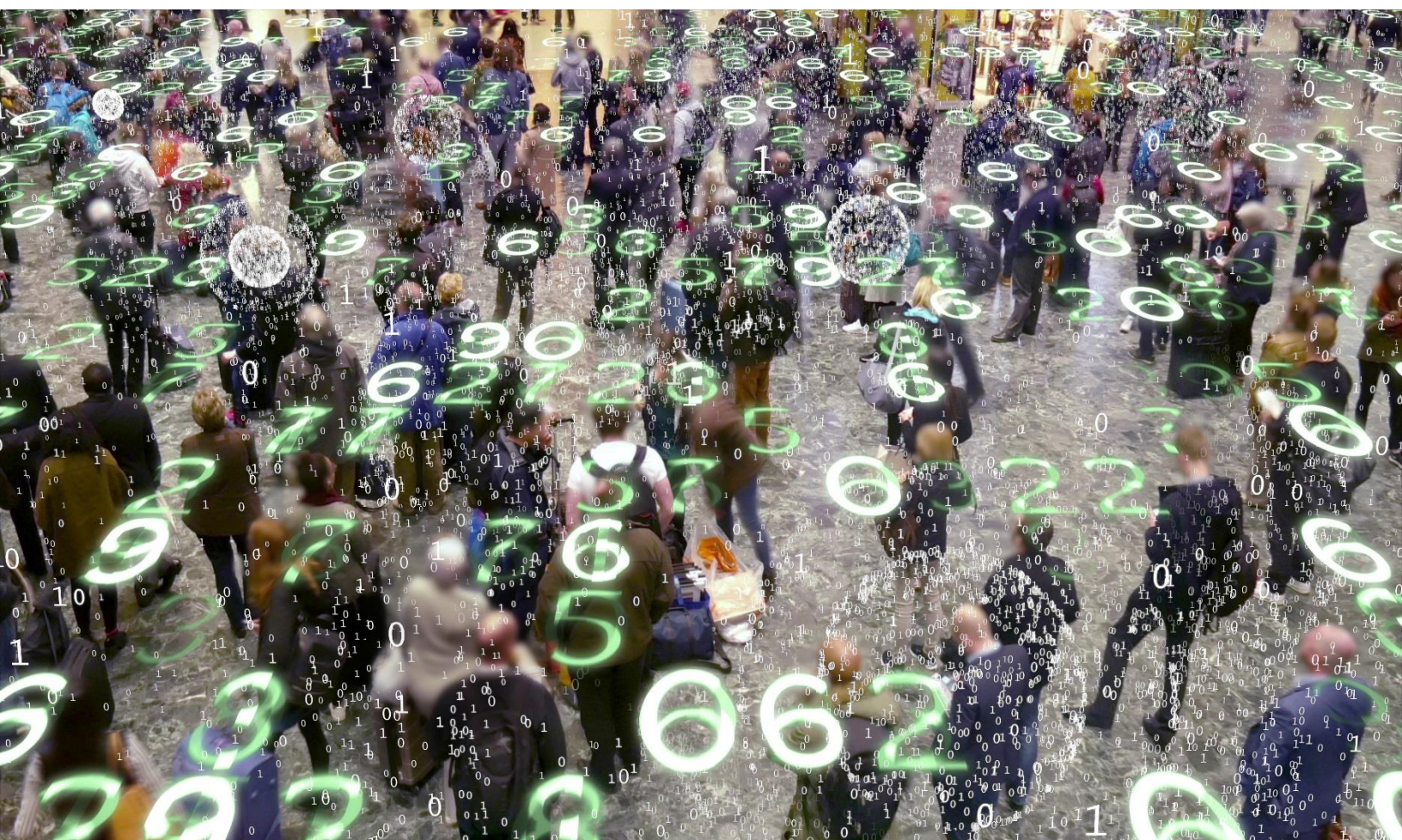

Evaluatie inzet bodycams

Effecten van bodycamgebruik op het operationele politiewerk – mei 2018

Colofon:

Dit onderzoek is uitgevoerd door de onderzoeksgroep Cybersafety van NHL-Stenden Hogeschool en de Politieacademie

Joyce Kerstens

m.m.v.

Saskia Westers

Willem Bantema

Suzanna Twickler

Wouter Stol

Inhoud

1. Inleiding	4
1.1 Aanleiding	4
1.2 Doel en onderzoeksvragen	5
1.3 Leeswijzer	5
2. Methoden	6
2.1 Quick scan onder dossierhouders	6
2.2 Online survey	6
2.3 Focusgroepen	9
3. Beleid en organisatie	12
3.1 Deelname proeftuin en sturing op werkvloer	12
3.2 Richtlijnen: het landelijk inzetkader	17
3.3 Richtlijnen: doelen per proeftuin	19
4. Gebruikmaking bodycams	21
4.1 Frequentie en toepassingsgebieden	21
4.2 Communicatie over bodycamgebruik	22
4.3 Regie over bodycamgebruik	23
5. Effecten bodycamgebruik (voor- en tijdens inzet)	28
5.1 Effecten op het gedrag van burgers	28
5.2 Effecten op het gedrag van directe collega's	30
5.3 Effecten op het eigen gedrag	31
6. Effecten bodycamgebruik (na inzet)	33
6.1 Gebruikmaking opnames bij strafzaken	34
6.2 Inzicht in rechtmatigheid politiehandelen	35
6.3 Opleidings- en trainingsdoelen	36
7. Ervaringen met bodycams: beoordeling en werkbeleving	37
7.1 Beoordeling bodycams	37
7.2 Werkbeleving	38
7.3 Neveneffecten	39
8. Samenvattende conclusies en aanbevelingen	41

Bijlage 1: Geraadpleegde bronnen.....	45
Bijlage 2: Opzet quick scan	47
Bijlage 3: Uitnodiging tot deelname vragenlijst	48
Bijlage 4: Vragenlijst	49
Bijlage 5: Protocol focusgroepen	60

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

Een bodycam is een kleine draagbare camera die op hoofd, schouder of borst wordt gedragen en voornamelijk is bedoeld om interacties tussen politie en burgers te filmen (Flight, 2017). De bodycamdrager kan de camera aan- en uitschakelen, maar hij of zij hoeft de camera tijdens het filmen niet te richten of anderszins te bedienen. Het filmen ‘loopt mee’ met wat de bodycamdrager doet. Op die manier wordt in beeld en geluid vastgelegd wat zich afspeelt in de directe omgeving van de bodycamdrager. Daarnaast wordt ook het gedrag van de bodycamdrager zelf geregistreerd en eventueel het gedrag van zijn of haar directe collega's.

Bodycams kunnen worden ingezet bij diverse soorten politiewerk op straat, bijvoorbeeld bij surveillance in uitgaansgebieden, tijdens evenementen of bij bekeuringssituaties. Een belangrijk doel hierbij is het voorkomen of de-escaleren van geweld en het bevorderen van normconform gedrag. Dit geldt voor zowel de gefilmde burger als voor de politieman of -vrouw die de bodycam gebruikt.

De politie in Nederland experimenteert al sinds 2008 met bodycams. Soms verliep dit ongestructureerd (gebruik op eigen initiatief door een of enkele politiemensen) en soms was daarbij sprake van sturing op teamniveau. Tot voor kort ontbrak een centrale regie en aansturing. Mede hierdoor is het onduidelijk wat de inzet van bodycams precies betekent of kan betekenen voor de effectiviteit van politiewerk. Ook is onvoldoende duidelijk of en hoe bodycams op een slimme en adequate manier kunnen worden ingezet (Flight, 2017).

Om meer inzicht te krijgen in de werking en waarde van de inzet van bodycams is de politie in het najaar van 2017 gestart met 32 proeftuinen verspreid over het hele land.¹ De inzet van bodycams (doel en middelen) verschilt per proeftuin. Zo is een proeftuin gericht op de-escalatie van bekeuringssituaties en is een andere proeftuin specifiek gericht op vermindering van alcoholmisbruik door minderjarigen door de betreffende jongeren en hun ouders te confronteren met de opnames van openbare dronkenschap. Bij de landelijke evaluatie van de proeftuinen worden drie aspecten in kaart gebracht: 1) de (technische) infrastructuur, het beheer en de beveiliging van bodycambeelden; 2) juridische aspecten bij de inzet van bodycams (onder andere met het oog op privacybescherming) en 3) de effecten van bodycamgebruik op het operationele politiewerk in termen van activiteiten en outcomes. Dit onderzoek heeft betrekking op het derde onderdeel.

Dit onderzoek is uitgevoerd door onderzoekers van de onderzoeksgroep Cybersafety verbonden aan de Politieacademie en NHL-Stenden. De opdrachtgever is de stuurgroep van het landelijk project bodycams (LPB). De verantwoordelijke portefeuillehouder is de portefeuillehouder Digitalisering en Cybercrime.

¹ Van deze 32 proeftuinen worden 2 proeftuinen (Eenheid Amsterdam en Landelijke eenheid) separaat onderzocht in opdracht van Politie & Wetenschap. Het betreft een quasi-experimenteel onderzoek met een controlegroep die de bodycam niet heeft gedragen.

1.2 Doel en onderzoeksvragen

Het doel is te leren in welke omstandigheden het gebruik van bodycams welke effecten heeft, en daarbij in elk geval inzicht te krijgen in de belangrijkste mechanismen. In deze deelevaluatie zijn de ervaringen en bevindingen van zowel dragers als niet-dragers meegenomen.

De hoofdvraag van het onderzoek luidt: welke positieve en negatieve effecten ervaren politiemensen van bodycamgebruik en waarom? Dit leidt tot de volgende deelvragen:

1. Welke effecten ervaren bodycamdraggers...
 - a. Op hun eigen doen en laten (politieoptreden, output)?
 - b. Op hun werkbeleving?
 - c. Op het doen en laten van burgers?
 - d. Op het doen en laten van collega's die ook (kunnen) worden gefilmd?
2. Welke effecten ervaren collega's van bodycamgebruikers die ook (kunnen) worden gefilmd ...
 - a. Op hun eigen doen en laten (politieoptreden, output)?
 - b. Op hun werkbeleving?
 - c. Op het doen en laten van burgers?
 - d. Op het doen en laten van de bodycamdraggers?
3. Waarom doen deze effecten (vraag 1 en 2) zich voor?
 - a. Langs welke weg komt het effect tot stand?
 - b. Waarom komt het effect tot stand?
4. Hoe zijn de effecten (vraag 1 en 2) te waarderen in het licht van de doelstellingen van de desbetreffende proeftuin?
 - a. Welke doelstellingen zijn verbonden aan de inzet van bodycams?
 - b. Zijn bodycamgebruikers bekend met deze doelen, alsook met het (concept)inzetkader, en zo ja, is hun handelen hierop afgestemd?
 - c. Hoe verhouden de effecten zich tot deze doelen?

1.3 Leeswijzer

Hoofdstuk 2 geeft een verantwoording van de gehanteerde onderzoeksmethodieken, inclusief een verantwoording van de respons bij de online survey. Hoofdstuk 3 beschrijft het beleid en de organisatie rond de proeftuinen, de mate waarin deelnemers dit beleid kennen en de mate waarin deelnemers zich in de praktijk houden aan richtlijnen inzake bodycamgebruik. In hoofdstuk 4 wordt ingegaan op de gebruikmaking van bodycams, in termen van doelen en middelen. De hoofdstukken 5 en 6 beschrijven achtereenvolgens de effecten van bodycams voor- en tijdens inzet (hoofdstuk 5) en na inzet (hoofdstuk 6). Hoofdstuk 7 beschrijft ervaringen van bodycamdraggers en niet-dragers in termen van *outcomes* en werkbeleving. Tot slot worden in hoofdstuk 8 samenvattende conclusies gegeven, alsook enkele aanbevelingen voor toekomstig gebruik van bodycams.

2. Methoden

In dit onderzoek is gebruik gemaakt van verschillende onderzoeksmethoden: een literatuuronderzoek, een quick scan, een online survey en focusgroepen. Deze ‘mixed-methods’ benadering van zowel kwalitatieve als kwantitatieve gegevensverzameling is geschikt om een genuanceerd beeld te krijgen van de waarde en de (neven)effecten van bodycamgebruik.

Literatuuronderzoek is gebruikt om meer informatie te verkrijgen over de werking en waarde van bodycams, zowel in Nederland als in andere landen. Inzichten uit eerder onderzoek naar bodycamgebruik zijn gebruikt voor de ontwikkeling van de vragenlijst (online survey) en voor de samenstelling van de topiclijst (focusgroepen). Daarnaast bieden de aangeleverde beleidsdocumenten, vooral het (voorlopig) landelijk inzetkader, een belangrijk referentiepunt voor de interpretatie van de resultaten.

Met de online survey zijn opvattingen en ervaringen van een grote groep bodycamdragers (n=380) en hun directe collega’s (n=171) zichtbaar gemaakt. Vervolgens is een verdiepende slag gemaakt door gebruik te maken van focusgroepen. Tijdens zes kleinschalige bijeenkomsten zijn praktijkervaringen met elkaar besproken en is nader ingegaan op wijze waarop het gebruik van bodycams de uitvoering van politiewerk beïnvloedt in termen van activiteiten en opbrengsten.

2.1 Quick scan onder dossierhouders

Bij aanvang van het onderzoek is een quick scan uitgevoerd onder dossierhouders. Dossierhouders zijn verantwoordelijk voor de uitvoering, aansturing en coördinatie van de diverse proeftuinen op eenheidsniveau. In totaal vonden 10 telefonische interviews plaats met dossierhouders. De gesprekken waren vooral bedoeld om een eerste indruk te krijgen van de doelstellingen, de organisatie en de praktische uitvoering van de diverse proeftuinen. Daarnaast zijn de uitkomsten van de quick scan gebruikt om relevante verschillen tussen de proeftuinen vast te kunnen stellen en informatie te verkrijgen voor het samenstellen en organiseren van de focusgroepen (zie bijlage 2).

2.2 Online survey

Ontwikkeling vragenlijst

Bij de ontwikkeling van de vragenlijst waren de onderzoeksvragen leidend. Daarnaast is gebruik gemaakt van een literatuurstudie, waarbij expliciet is gekeken naar vragenlijsten die eerder zijn gebruikt in (wetenschappelijk) onderzoek naar bodycamgebruik. De conceptvragenlijst is besproken met de stuurgroep van het Landelijk Project Bodycams (verder genoemd LPB). Na de laatste inhoudelijke aanpassingen is een online testversie gereed gemaakt. Na het testen (o.a. routing, logica vraagvolgorde) is de definitieve versie klaar gezet. In bijlage 4 staat de uiteindelijke vragenlijst.

Werving respondentent en responsverantwoording

Aan de dossierhouders is gevraagd een bestand aan te leveren met de e-mailadressen van alle personen die in hun eenheid direct (als drager) of indirect (als niet-dragers) betrokken zijn bij een proeftuin. Bij niet-dragers gaat het om medewerkers die zelf geen bodycam dragen, maar die tijdens werkzaamheden gefilmd kunnen worden door hun directe collega's.

In totaal zijn 2125 mailadressen aangeleverd. In bijlage 3 staat de tekst van de uitnodigingsmail die aan alle potentiële respondenten is verstuurd. In tabel 2.1 is te lezen hoeveel personen tussentijds zijn uitgevallen en om welke reden.

Tabel 2.1: responsoverzicht

totaal verstuurde uitnodigingen	2125	100%
waarvan afwijzing op uitnodiging per mail aan projectorganisatie: behoort niet tot doelgroep	72	3,4%
waarvan foutief mailadres	15	0,7%
<i>subtotaal potentiële doelgroep</i>	2038	95,9%
subtotaal potentiële doelgroep	2038	100,0%
waarvan niet gestart met vragenlijst	1209	59,3%
waarvan wel gestart met vragenlijst	829	40,7%
subtotaal begonnen met vragenlijst	829	100%
selectievraag (Q2): behoort niet tot doelgroep	128	15,4%
<i>Subtotaal</i>	701	84,6%
subtotaal behoort tot doelgroep en is begonnen met vragenlijst	701	100%
waarvan voortijdig gestopt met invullen	150	21,4%
waarvan de vragenlijst volledig ingevuld	551	78,6%
totaal volledig ingevulde vragenlijsten : populatie 551/2125)	551	25,9%
totaal volledig ingevulde vragenlijsten : populatie 551/1910)	551	28,8%

Van de 2125 verzonden uitnodigingen zijn 15 mails niet aangekomen (foutief of niet meer geldig mailadres). Daarnaast blijkt dat relatief veel mensen niet tot de doelgroep behoren. Zo nemen 72 medewerkers de moeite om een mail te sturen aan de projectorganisatie dat ze niet met bodycams werken en ook niet indirect bij een proeftuin zijn betrokken (*"ik weet niet eens hoe zo'n ding eruit ziet", "ik werk bij het secretariaat en kan niets zinnigs zeggen over het gebruik van bodycams"*). Ook sturen enkele medewerkers een mail dat ze inmiddels van functie zijn veranderd of al geruime tijd ziek zijn en daarom niet bij een proeftuin zijn betrokken.

Van de 829 personen die zijn begonnen met de vragenlijst, bleken 128 personen toch niet tot de doelgroep te behoren (selectievraag Q2: *"ik gebruik zelf géén bodycam en mijn directe collega's ook niet"*). Kortom, voor zo ver bekend zijn in elk geval 215 van de aangeleverde adressen onjuist (15+72+128). Dit betekent

dat het bruto adressenbestand voor minimaal 10% (215/2125) is vervuild. Zonder de onjuiste adressen bestaat de bruto populatie uit 1910 personen.

In totaal zijn 701 politiemensen begonnen met de vragenlijst. Hiervan is een op de vijf voortijdig gestopt met invullen (21%). Uit een aanvullende analyse komt naar voren dat de 'uitvallers' significant vaker niet-dragers zijn (Chi-kwadraat, $p < 0,01$). Van de bodycamdragers valt namelijk 15% uit en van de mensen die geen bodycam dragen, valt 32% uit. Deze laatstgenoemde groep heeft vermoedelijk minder affiniteit met het onderwerp en is daardoor ook minder gemotiveerd om de vragenlijst volledig in te vullen.

Representativiteit onderzoekspopulatie

Voor dit onderzoek is geen steekproef getrokken. In principe hebben alle medewerkers die direct of indirect bij een proeftuin zijn betrokken een uitnodiging ontvangen voor deelname aan het onderzoek. Het reponspercentage – uitgaande van het aantal medewerkers waarvan zeker bekend is dat ze behoren tot de doelgroep ($n=1910$) – bedraagt 29%. Dit is een zeer acceptabele respons voor een online survey.²

Van de totale populatie hebben we geen informatie beschikbaar (leeftijd, functie e.d.). Het is daarom lastig om de beoordelen in hoeverre de onderzoekspopulatie een representatieve afspiegeling vormt van de totale populatie. We weten wel hoeveel mailadressen elke dossierhouder op eenheidsniveau heeft aangeleverd. Deze bruto aantallen zijn vergeleken met de netto responscijfers (tabel 2.2).

Tabel 2.2: representativiteit steekproef naar eenheid

	Aangeleverd aantal	Aangeleverd %	Respons aantal	Respons %	Vershil (kolom 4-2)
Den Haag	226	10,6	49	8,9	-1,7
Rotterdam	61	2,9	22	4,0	1,1
Noord-Nederland (Fr., Gr., Dr.)	166	7,8	58	10,5	2,7
Noord-Holland	234	11,0	38	6,9	-4,1
Midden-Nederland	496	23,3	133	24,1	0,8
Oost-Nederland	83	3,9	31	5,6	1,7
Oost-Brabant	119	5,6	52	9,4	3,8
Zeeland/West-Brabant	103	4,8	37	6,7	1,9
Limburg	637	30,0	131	23,8	-6,2
Totaal	2125	100,0	551	100,0	

² Mensen worden steeds vaker per e-mail benaderd met de vraag om een review te geven, deel te nemen aan een onderzoek of een organisatie van feedback te voorzien. Hierdoor lijkt het alsof een zekere 'enquêtemoetheid' is ingetreden: er is sprake van een dalende trend in de responscijfers bij online enquête-onderzoek gedurende de laatste twee decennia. Om antwoord te geven op de vraag of een respons van 28,8% (551 personen) voldoende betrouwbaar is, is gebruikgemaakt van een rekenformule: uitgaande van a) een maximale foutmarge van 5%, b) een betrouwbaarheidsniveau van 95%, c) een onderzoekspopulatie van 1910 personen en d) een mate van spreiding van 50%, is een respons van 320 personen vereist. In dit enquête-onderzoek bestaat de respons uit 551 personen. Deze respons is dus voldoende omvangrijk om betrouwbare uitspraken te kunnen doen.

De vragenlijst is vooral door politiemensen uit Midden-Nederland en Limburg ingevuld. Deze twee eenheden tezamen vormen bijna de helft van de onderzoekspopulatie (48%). De belangrijkste reden hiervoor is dat de betreffende dossierhouders naar verhouding ook de meeste e-mailadressen hebben aangeleverd.

Om te kijken of de verdeling in de onderzoekspopulatie (n=551) op eenheidsniveau overeenkomt met de verdeling in de totale populatie (n=2125) is een chi-kwadraattoets gedaan. Hieruit komt naar voren dat de verdeling in de onderzoekspopulatie significant afwijkt van de verdeling in de totale populatie. In de eenheden Noord-Nederland en Oost-Brabant is de vragenlijst naar verhouding door veel van de aangeschreven respondenten ingevuld. Dit in tegenstelling tot de eenheden Noord-Holland en Limburg waar naar verhouding juist weinig respondenten de vragenlijst invulden. Verschillen in de mate van respons kan te maken hebben met de mate waarin dossierhouders hun medewerkers hebben gestimuleerd tot deelname aan dit onderzoek, maar het kan eveneens te maken hebben met de mate waarin het aangeleverde adressenbestand een correcte afspiegeling is van medewerkers die als drager of niet-dragers participeren aan een proeftuin.

Tabel 2.3: kenmerken onderzoekspopulatie

	aantal	percentage	gemiddelde leeftijd	gemiddelde invultijd
drager	380	69,0	35,7 jaar	17,2 minuten
niet-dragers	171	31,0	40,3 jaar	10,7 minuten
Totaal	551	100,0	37,1 jaar	15,1 minuten

Van de onderzoekspopulatie draagt ongeveer twee op de drie een bodycam. De overige politiemensen zijn indirect betrokken bij een proeftuin en kunnen door hun directe collega's worden gefilmd. De bodycamdragers zijn significant jonger dan de niet-dragers (t-test, $p < 0,01$).

De gemiddelde invultijd bedraagt een kwartier. De gemiddelde invultijd is voor dragers significant langer dan voor niet-dragers. Dit verschil wordt veroorzaakt door de routing in de vragenlijst: aan niet-dragers worden beduidend minder vragen gesteld (zie bijlage 4 met vragenlijst).

2.3 Focusgroepen

Het doel van de focusgroep is het uitwisselen, bespreken en duiden van opgedane ervaringen in het dragen van bodycams. Een groot voordeel bij deze methodiek is dat deelnemers tijdens het groepsgesprek op elkaar kunnen reageren en elkaar kunnen *triggeren* om vergelijkbare of juist andere ervaringen in te brengen. Tijdens de focusgroep is onder andere ingegaan op diverse situationele factoren, afwegingen om wel of geen actie te ondernemen, opgedane ervaringen, ervaren knelpunten en ervaren meerwaarde van

bodycamgebruik, verwachtingen en wensen met betrekking tot huidige en toekomstige inzet van bodycams.

De zes focusgroepen zijn samengesteld aan de hand van de volgende thema's: oud & nieuw, ZSM afhandeling, horeca, hondengeleiders, evenementen en generiek (tabel 2.4). Door deze thematische samenstelling zijn ervaringen uitgewisseld over bodycamgebruik bij een vergelijkbare inzet.

Tabel 2.4: samenstelling focusgroepen

Oud & Nieuw	Medewerkers die specifiek zijn ingezet tijdens de jaarwisseling 2017/2018 op onderzoeksvraag "Aan/Uit" (bodycam staat voortdurend aan tijdens de dienst) of op onderzoeksvraag "Herkenbaarheid" (draggers maken expliciet kenbaar dat er opnames worden gemaakt, bijv. door het dragen van een armband met de tekst 'video-surveillance')
ZSM afhandeling ³	Medewerkers die bij ZSM aangebrachte zaken gebruik kunnen maken van opgenomen bodycambeelden.
Horeca	Collega's die bodycams gebruiken tijdens specifiek horecatoezicht in uitgaansgebieden.
Hondengeleiders	Hondengeleiders die met surveillancehonden worden ingezet, zowel regulier als in ME verband en die zijn uitgerust met een bodycam.
Evenementen	Hier gaat het om de inzet van bodycams tijdens grootschalige evenementen zoals voetbalwedstrijden, mega-events, verhoogd risico evenementen, grote sportmanifestaties (Vierdaagse).
Generiek	Hieraan kunnen alle collega's deelnemen die zijn ingezet met een bodycam tijdens de uitvoering van de politietaak. Het gaat bijvoorbeeld over noodhulp/incidentafhandeling of specifieke inzet bij huiselijk geweld, verwarde personen, et cetera.

Aan dossierhouders is gevraagd om minimaal twee bodycamdraggers per thema op te geven voor deelname. Het LPB heeft deze medewerkers vervolgens per mail uitgenodigd. Bij de samenstelling van de zes focusgroepen is gestreefd naar 5 à 8 deelnemers per bijeenkomst (30 à 48 deelnemers in totaal).⁴ Echter, door problemen met roostering en/of andere urgente politiewerkzaamheden hebben niet alle aangemelde politiemensen kunnen deelnemen. Uiteindelijk hebben 19 bodycamdraggers en één ZSM medewerker de bijeenkomsten bezocht. Het totale aantal deelnemers is daarmee minder dan van te voren werd beoogd, maar door de veelheid aan verstrekte informatie hebben we toch een adequaat en gevarieerd beeld gekregen van de praktijk.

³ Om veelvoorkomende criminaliteit daadkrachtig, snel, passend en efficiënt aan te pakken, maakt de politie in samenwerking met het OM en ketenpartners gebruik van de zogeheten ZSM-aanpak. ZSM (*zo spoedig mogelijk, zo slim mogelijk, zo simpel mogelijk*) staat voor een versnelde afhandeling van strafzaken. Na aanhouding van een verdachte wordt zo spoedig mogelijk – vaak al binnen één dag – een beslissing genomen over het afdoeningstraject.

⁴ In het onderzoeksvoorstel is uitgegaan van 5 focusgroepen. Daarbij zouden we in totaal met 25 à 40 deelnemers spreken. Uiteindelijk hebben we 6 focusgroepen georganiseerd. Het totale aantal deelnemers (n=20) is daarmee toch iets lager gebleven dan vooraf was beoogd.

Voor een soepel verloop van de bijeenkomsten hebben de onderzoekers van te voren een protocol en een topiclijst opgesteld (zie bijlage 5). Aan het begin van elke focusgroep is een inleiding gegeven over het doel van de bijeenkomst. Om de discussie te entameren zijn diverse online stellingen aan de deelnemers voorgelegd. Vervolgens is aan de deelnemers om toelichting gevraagd. De gesprekken waren levendig, met veel spontane inbreng door de deelnemers. Ook discussies kwamen gemakkelijk op gang. Elke bijeenkomst duurde twee à tweeënhalf uur.

Tabel 2.5: deelnemers aan focusgroepen

	Bodycamdragers	Dossierhouder	LPB medewerkers
Oud en nieuw	3	1	4
ZSM	3	0	3
Horeca	8	2	4
Hondengeleiders	2	0	3
Evenementen	2	2	4
Generiek	2	1	3

Tijdens de bijeenkomsten zijn audio-opnames gemaakt en deze zijn verwerkt tot interviewverslagen. Vervolgens zijn de verslagen opgestuurd naar de participanten zodat zij de mogelijkheid hadden om het verslag te corrigeren, te nuanceren of aan te vullen met nieuwe inzichten. In totaal hebben drie deelnemers een (beknopte) reactie gegeven op het verslag. Deze reacties zijn door de onderzoekers verwerkt.

De bevindingen op basis van de focusgroepen zijn geanonimiseerd en al naar gelang het onderwerp onderverdeeld in de diverse hoofdstukken. De verslagen zijn dus niet integraal opgenomen. Wel zijn bevindingen, quotes of conclusies daar waar relevant opgenomen in de tekst.

De keuze voor quotes is per definitie subjectief en mogelijk arbitrair. Om genoemde subjectiviteit zoveel mogelijk te beperken, zijn de audio-opnames van de focusgroepen en de antwoorden op open enquêtevragen op systematische wijze geanalyseerd. Zo zijn audio- en tekstfragmenten gecodeerd en gelabeld. Aansluitend zijn de verschillende fragmenten op inhoud gegroepeerd en is een hiërarchische ordening aangebracht. Op deze wijze zijn bepaalde trends zichtbaar geworden. De gekozen quotes illustreren bepaalde bevindingen die meermaals (in verschillende bewoordingen) zijn gedaan.

3. Beleid en organisatie

De laatste jaren is het gebruik van bodycams bij de Nederlandse politie toegenomen. De algemene tendens is dat bodycams een krachtig hulpmiddel kunnen zijn in de politiepraktijk. Meerdere onderzoeken (o.a. Ariel, 2017, Taylor, 2016, Jennings, 2017) wijzen uit dat bodycams zorgen voor minder klachten tegen de politie, minder geweld door de politie en minder geweld tegen de politie. Bodycams maken het politiewerk transparanter, vergroten het vertrouwen van burgers in de politie en verstevigen de legitimiteit van de politie. Het corrigerende en controlerende effect werkt twee kanten op: de burger wordt gefilmd, maar de politie zelf ook. Toch leveren bodycams niet per definitie positieve effecten op. Het is belangrijk meer zicht te krijgen in welke situaties de bodycam een meerwaarde heeft en in welke situaties niet (Flight, 2017).

Om goed te onderzoeken wat de inzet van bodycams daadwerkelijk toevoegt aan het politiewerk en wat daar dan structureel voor geregeld moet worden, is de politie gestart met 30 proeftuinen.⁵ De focus in deze proeftuinen ligt op het gebruik van bodycams in de gebiedsgebonden politiezorg in de basisteams. Om de inzet van bodycams te reguleren heeft de landelijke projectgroep bodycams (LPB) een beleidsdocument opgesteld (Voorlopig Landelijk Inzetkader, 2017). Dit beleidsdocument beschrijft de kaders voor het gebruik van bodycams in de proeftuinen. Hierbij is uitgegaan van de wettelijke regels die gelden voor het verwerken van politie- en persoonsgegevens, jurisprudentie, beginselen van behoorlijk bestuur, beleidsregels van de Autoriteit Persoonsgegevens, normen voor behoorlijk werkgeverschap en interne beleidsregels.

Dit hoofdstuk beschrijft de organisatie van de diverse proeftuinen in termen van doelen, middelen en aansturing. Daarnaast wordt beschreven in hoeverre deelnemers aan de proeftuinen bekend zijn met het Voorlopig Landelijk Inzetkader en in hoeverre zij in de praktijk handelen binnen de aangegeven kaders. Dit hoofdstuk is gebaseerd op de quick scan onder dossierhouders, de aangeleverde documenten over de doelstelling(en) en de opzet van de afzonderlijke proeftuinen, de bevindingen op basis van de focusgroepen en de resultaten op basis van de online survey.

3.1 Deelname proeftuin en sturing op werkvloer

Alle begin is moeilijk – het opstarten van de proeftuinen

Bij aanvang van dit onderzoek is een quick scan uitgevoerd onder de dossierhouders van de proeftuinen. Per eenheid is één dossierhouder aangesteld die verantwoordelijk is voor de interne organisatie en aansturing van de proeftuinen binnen zijn of haar eenheid. De gesprekken met de dossierhouders vonden

⁵ Tegelijkertijd met dit onderzoek wordt in opdracht van Politie & Wetenschap een quasi-experimenteel onderzoek uitgevoerd naar de waarde van bodycams in twee proeftuinen (Eenheid Amsterdam en Landelijke eenheid). Om te voorkomen dat respondenten – i.c. deelnemers aan deze proeftuinen – onnodig worden belast, is besloten om genoemde proeftuinen in dit onderzoek buiten beschouwing te laten.

plaats in november 2017.⁶ Op dat moment was er nog niet of nauwelijks ervaring opgedaan met het inzetten van bodycams. Duidelijk werd dat het opstarten van de proeftuinen niet zonder slag of stoot is gegaan. Voor de coördinatie van de proeftuinen, het selecteren en instrueren van bodycamdragers en het oplossen van (vooral technische) problemen was veel extra tijd nodig, die meestal niet voorhanden was.

Uit de quick scan kwam verder naar voren dat er op dat moment nog sprake was van onvoldoende regie op de proeftuinen. Hoewel de dossierhouders niet onwelwillend waren om ons informatie te verstrekken, gaven ze vrijwel allemaal aan dat de werkdruk hoog is en dat mede daardoor de uitvoering en evaluatie van de proeftuinen niet hun hoogste prioriteit heeft. Een opmerking van een dossierhouder is illustratief voor het vaak ongestructureerde verloop: *“Er is een ‘al doende leert men’-aanpak: we gaan gewoon aan het werk met de bodycams en dan kijken we wel waar we tegenaan lopen.”*

Een ander punt is dat er op proeftuinniveau niet of nauwelijks documenten aanwezig waren met heldere (meetbare) doelstellingen en een uitgekristalliseerd plan van aanpak. De dossierhouders stuurden ons een veelheid aan ongerichte informatie, vaak rijp en groen door elkaar, waardoor het voor ons lastig was om hoofdzaken van bijzaken te onderscheiden. Zo merkte een dossierhouder op: *“misschien moeten die doelstellingen wel SMART, maar dat komt dan eventueel wel later.”* Kortom, de aanvang van de proeftuinen toonde een grillig verloop met de nodige opstartproblemen.

Na bemiddeling door de LPB hebben we aanvullende beleidsdocumenten ontvangen. Op basis van de gesprekken met de dossierhouders en na bestudering van de aangeleverde documenten, is een overzicht gemaakt (tabel 3.1). Hierbij moet worden opgemerkt dat enkele documenten nog concepten waren. De exacte invulling van de proeftuin en de daaraan gekoppelde processen was in een aantal gevallen ook nog niet definitief.

Tabel 3.1: overzicht van opzet en doelstelling van de 30 proeftuinen

Eenheid	Doel / aanpak	Aantal bodycams
1. Den Haag/1	Technische en organisatorische verbetering van data-distributie. Realisatie van centraal beheer en regie over opnames.	32
2. Den Haag/2	Bewaken en beveiligen in het kader van de Diplomatic Dynamic Surveillance (DDS) en de afdeling Bewaken en Beveiligen (ABB). NB: voor dit doel worden al meerdere jaren bodycams gebruikt. Het gebruik van bodycams in dezen is dus niet gekoppeld aan de proeftuin.	
3. Limburg/1	Heerlen: veilig uitgaan. Doel 1: stijging medewerkerstevredenheid met 2%. Doel 2: 10% daling geweldsincidenten tegen politiemensen. Doel 3: Stijging veiligheidsgevoel bij politiemensen. ⁷	24
4. Limburg/2	Maastricht: noodhulp en openbare orde. Doel 1: 10% daling geweldsincidenten. Doel 2: Stijging veiligheidsgevoel bij politiemensen. ⁷	

⁶ Aanvankelijk was de quick scan gepland in oktober 2017 (één maand na de startdatum), maar vrijwel alle proeftuinen zijn - mede door technische en organisatorische opstartproblemen – veel later gestart dan beoogd.

⁷ In de door Eenheid Limburg aangeleverde documenten staat dat zij het doelbereik gaan meten door dragers, niet-dragers en burgers te enquêteren. Daarnaast worden diepte-interviews met direct betrokkenen gehouden en zal een analyse worden uitgevoerd op basis van metadata, gegevens uit registratiesystemen, observaties en logboeken. Het is niet bekend of de voorgenomen (ambitieuze) evaluatie ook door Eenheid Limburg is uitgevoerd.

Tabel 3.1 (vervolg): overzicht van opzet en doelstelling van de 30 proeftuinen

Eenheid	Doel / aanpak	Aantal bodycams
5. Limburg/3	Venray/Gennep: openbare orde en solo. Doel 1: 10% daling geweldsincidenten. Doel 2: Stijging veiligheidsgevoel bij politiemensen. Bijvangst: toevoeging opnames aan een (straf)dossier ter bewijsvoering en gebruik opnames voor interne coaching. ⁷	
6. Limburg/4	Venlo/Beesel: veilig uitgaan en solo. Doel 1: 10% daling geweldsincidenten. Doel 2: Stijging veiligheidsgevoel bij politiemensen. ⁷	
7. Midden Nederland/1	Gooi & Vecht: basisteams en districtsrecherche. Doel: met opnames waarheid achterhalen.	onbekend
8. Midden Nederland/2	Utrecht Noord: minder agressie en normafwijkend gedrag tegen politie.	
9. Midden Nederland/3	Almere stad Haven: identificatie personen. Doel: met opnames waarheid achterhalen.	
10. Midden Nederland/4	Hondensurveillance team: minder geweld. Doel: met opnames waarheid achterhalen bij klachten tegen politieoptreden.	
11. Midden Nederland/5	Verkeershandhaving Midden Nederland: bekeuringen. Doel: met opnames waarheid achterhalen.	
12. Midden Nederland/6	West Utrecht: solo surveillance landelijk gebied (vervolg op dashcams). Doel: minder klachten van burgers over politieoptreden.	
13. Midden Nederland/7	Utrecht Centrum Horeca: de-escalatie geweld. Doel: testen allerlei type bodycams om te bepalen welke het meest geschikt is bij horecadiensten.	
14. Midden Nederland/8	Amersfoort: confrontatie drankmisbruik. Doel: met opnames waarheid achterhalen inzake incidenten in horecagebied.	
15. Landelijke Eenheid/1	De-escalatie bekeuringssituaties. Doel en opzet zijn niet nader omschreven.	7
16. Noord-Holland/1	Alkmaar: live streaming uit wijk, voetbal en evenementen. Doel 1 : de bereidwilligheid van politiemensen om met bodycams te werken is met 50% toegenomen. Doel 2: het veiligheidsgevoel van politiemensen is toegenomen.	12
17. Noord-Holland/2	Hoorn, Purmerend, Haarlem : professionele dialoog. Doel is onbekend.	
18. Noord-Nederland/1	Bikers solo: minder geweld. Doel 1: Inzicht in livestream mogelijkheden bij solosurveillance. Doel 2. Terugdringen incidenten overlastgevende jeugd en het delen van de informatie met o.a. de jeugdcoördinator.	30
19. Noord-Nederland/2	Hondengeleiders solo: minder geweld. Doel 1: het vastleggen van het gedrag van de hond om bij klachten van burgers het gedrag van de hond in het desbetreffende geval te kunnen beoordelen.	12
20. Noord-Nederland/3	Heerenveen: voetbal. Doel 1: inzicht in effect bodycam bij optreden bij calamiteiten en grote incidenten in de basispolitiezorg. Doel 2: inzicht in mogelijkheden van livestream met de meldkamer/ RTIC streaming	8
21. Noord-Nederland/4	Zuidwest Drenthe: horeca en doelgroepen. Doel 1: het evalueren van het eigen optreden en de rol van partners zoals gemeente-horeca. Doel 2: evalueren rol en gedrag politie op agressieve bezoekers in de horeca.	16
22. Oost-Brabant/1	Backoffice Wpg landelijke richtlijn: Eindhoven, Den Bosch, Helmond. Doel: inzicht krijgen in het gehele proces van bodycamgebruik (opnames, beheer, bewijslast).	30
23. Oost-Brabant/2	Stratumseind Eindhoven. Doel: betere aansturing door streaming beelden.	
24. Oost-Nederland/1	Vijf basisteams Twente. Doel niet omschreven.	120
25. Oost-Nederland/2	Hondengeleiders minder geweld: Doel 1: vergroten veiligheidsgevoel solo-werkers. Doel 2: vergaren extra bewijslast. Doel 3: Onderwijsleermiddel voor training diensthonden.	
26. Oost-Nederland/3	Nijmegen: Vierdaagse live bodycams.	
27. Oost-Nederland/4	Zwolle: confrontatie drankmisbruik. Doel: terugdringen drankmisbruik jongeren.	
28. Rotterdam /1	Centrum horeca en noodhulp: regie op bodycams. Doel: inzicht in wat er technisch en organisatorisch nodig is om de bodycams adequaat te kunnen gebruiken.	10
29. Zeeland-WBrabant/1	Informatiepositie ondermijning verbeteren	15
30. Zeeland-WBrabant/2	Tilburg, Breda, Bergen op Zoom : confrontatie drankmisbruik. Doel: terugdringen van drankmisbruik door jeugd.	

Uit overzichtstabel 3.1 komt naar voren dat de opzet van de proeftuinen nogal ongericht is. Enkele proeftuinen zijn redelijk concreet beschreven aan de hand van een format, waarbij tevens aandacht is besteed aan de doelstelling en de organisatorische randvoorwaarden (bijvoorbeeld interne en externe communicatie en de benodigde instructie voor dragers). Maar de meeste proeftuinen hebben ontbrekende, onafgebakende of onduidelijke doelstellingen. Bovendien ontbreekt in vrijwel alle gevallen een nulmeting: hierdoor is niet te bepalen wanneer een doel – bijvoorbeeld ‘een stijging van het veiligheidsgevoel’ – is bereikt. Een ander punt is dat we een aantal documenten hebben ontvangen die niet zijn onder te brengen in een van de 30 proeftuinen (bijvoorbeeld ‘voetbalgeweld Heracles’, ‘uitgaansgeweld rond Deventer’ of ‘Platteland Achterhoek’)

Samengevat kan worden gesteld dat de proeftuinen vooral worden gezien als een manier om bodycams in allerlei situaties uit te testen en dan maar te kijken wat er gebeurt en wat het oplevert. Wat zijn mogelijke opbrengsten met het oog op de uitvoering van de politietaak en wat zijn mogelijke belemmeringen? Wat levert het op, zowel preventief, tijdens een incident als na afloop? Doordat hetgeen ‘wat er gebeurt en wat het oplevert’ binnen de proeftuinen niet of niet systematisch wordt geregistreerd, is het onmogelijk om uitspraken te doen over doelbereik. Als alternatief is in overleg met het LPB besloten om op een hoger abstractieniveau te kijken naar de effecten van de inzet van bodycams. Het gaat dan om een landelijk beeld geënt op de opvattingen en praktijkervaringen van deelnemers – zowel dragers als niet-dragers – aan de proeftuinen.

Deelname aan proeftuinen

In totaal hebben 551 deelnemers uit de proeftuinen deelgenomen aan de online enquête. Hiervan zijn 380 personen bodycamdrager en 171 personen niet-drager. De niet-dragers zijn veelal directe collega’s die ook betrokken zijn bij incidenten waarvan bodycambeelden zijn gemaakt. Het is dus mogelijk dat de acties en verrichtingen van niet-dragers ter plaatse zijn gefilmd.

Aan de niet-dragers is gevraagd of zij als bodycamgebruiker aan de proeftuin wilden meedoen. 31% geeft aan dat zij dit wel wilden, maar buiten de selectie vielen en 69% heeft op voorhand aangegeven niet van een bodycam gebruik te willen maken. De bereidheid om met een bodycam te werken is dus niet vanzelfsprekend.

Van de dragers geeft 64% aan dat zij zich vrijwillig hebben aangemeld om als bodycamdrager aan de proeftuin deel te nemen. 26% is door hun leidinggevende gevraagd, waarbij ze zelf konden bepalen al dan niet mee te doen en 10% moest van hun leidinggevende meedoen.

Technische instructie

87% van de dragers heeft vooraf een *technische* instructie gehad over de werking van de bodycam. Vrijwel iedereen vond deze technische instructie toereikend (96%). Een enkeling geeft aan de instructie te beknopt en te theoretisch te vinden. Zij vinden een praktijkles en ‘*learning on the job*’ de snelste en prettigste manier om goed met het apparaat te kunnen omgaan. Ook wordt genoemd dat er meerdere soorten bodycams zijn die elk weer net iets anders werken. “*Sommige bodycams werken verschillend. Het*

is altijd even uitproberen bij aanvang van een dienst hoe het functioneert. Halverwege de proeftuin werd overgegaan op een nieuwe app. Die werkte niet omdat de bodycams gekoppeld bleven aan de proeftuinleider. Dus maar doorgaan met de oude app.”

Over het algemeen vinden dragers de bediening van de bodycam vrij gemakkelijk. Wel ervaren zij problemen met het bewaren van beelden op de iRN computer⁸: *“dat is en blijft dramatisch.”* Ook het kunnen delen van de beelden met opsporing is technisch gezien lastig.

Toepassingsinstructie

75% van de dragers heeft vooraf een instructie gehad over waarvoor en wanneer zij de bodycam kunnen gebruiken. Dit is vaak een ‘vertaling’ van het landelijk inzetkader. *“We hebben de belangrijkste punten op een A4tje gezet en ter informatie uitgereikt.”* Bijna iedereen vindt de instructie toereikend (97%). Toch geven enkele dragers aan dat ze het nog steeds niet duidelijk vinden hoe de bodycam mag en kan worden ingezet. *“Het is toch lastig wat we de mensen nu precies moeten mededelen en waar we precies wel en niet mogen filmen. Het is nu vooral een gevoelskwestie wanneer ik de bodycam aan of juist uit zet. Ik vind dat de regels nog niet heel duidelijk zijn.”*

Stimulans en sturing

Vrijwel alle politiemensen die bij een proeftuin zijn betrokken (zowel dragers als niet-dragers), geven aan dat er binnen hun team een aanspreekpunt is voor vragen over het gebruik van bodycams (98%). Daarnaast is aan dragers gevraagd in hoeverre leidinggevenden het gebruik van bodycams stimuleren (tabel 3.2). Hieruit komt naar voren dat 38% van de dragers vindt dat zij door hun leidinggevende worden aangemoedigd om met bodycams te werken. De overige dragers vinden dat hun leidinggevende het gebruik van bodycams in geringe mate stimuleert (62%).

Een op de tien bodycamdraggers geeft aan dat hun leidinggevende feedback geeft over resultaten van bodycamgebruik. De overige dragers vinden dat hun leidinggevenden⁹ nauwelijks feedback geven.

Tabel 3.2: sturing op de werkvloer(%). Gevraagd aan dragers, n=380.

	Stimulans bodycamgebruik	Feedback over resultaten
(heel) veel	38,0	10,2
neutraal	38,9	32,6
(heel) weinig	23,1	57,2
totaal	100,0	100,0

⁸ iRN staat voor Internet Research Netwerk. Het iRN is een netwerkinfrastructuur voor online onderzoek op internet. De politie kan met iRN veilig en anoniem op internet surfen.

⁹ In de vragenlijst (zie bijlage 4: vraag 34, 35 en 36) is de term ‘leidinggevende’ niet nader gedefinieerd. Het is dus niet bekend wie een respondent precies voor ogen heeft bij de beantwoording van deze vragen.

3.2 Richtlijnen: het landelijk inzetkader

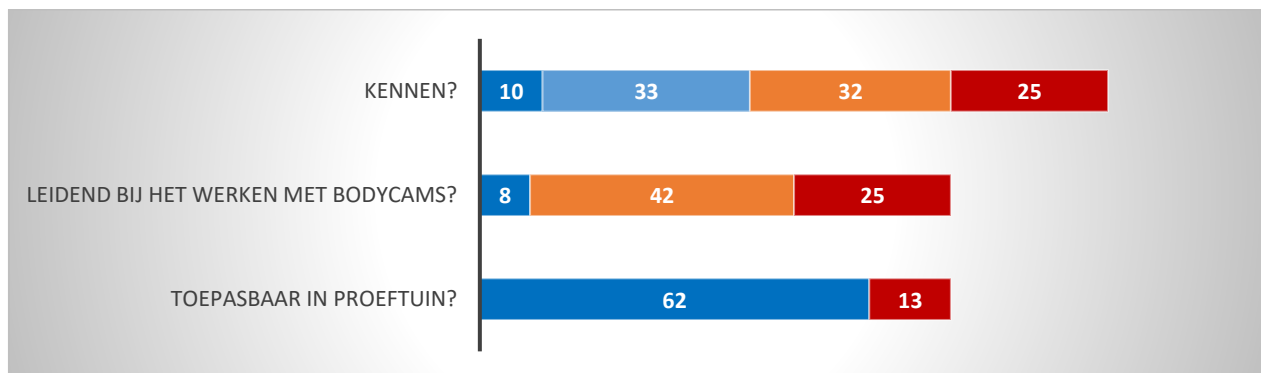
In oktober 2017 is door de LPB, in overleg met de diverse dossierhouders en na instemming van de Centrale Ondernemingsraad (COR), het Voorlopig landelijk inzetkader bodycams (versie 1.2) uitgebracht. Dit inzetkader beoogt een zorgvuldige en rechtmatige inzet van bodycams, een rechtmatige verwerking van de opnames en het respecteren van de privacy en rechten van betrokken burgers en politiemedewerkers. Met dit landelijke inzetkader wordt een eerste stap gezet naar een landelijke, uniforme toepassing van bodycams binnen de politie. Het is dan ook essentieel dat de deelnemers aan de proeftuinen dit beleidsdocument kennen en ernaar handelen. Uit de online enquête komt naar voren dat 25% van de dragers en 51% van de niet-dragers het landelijk inzetkader helemaal niet kennen.

Van de 75% van de bodycamdraggers die het inzetkader in meer of mindere mate kennen, heeft 32% er alleen maar van gehoord zonder de precieze inhoud te kennen, kent 33% het in grote lijnen en is slechts 10% goed op de hoogte van het inzetkader (zie bovenste staaf van grafiek 3.1).

Aan de bodycamdraggers die het inzetkader 'kennen', is tevens gevraagd in hoeverre dit kader voor hen leidend is bij het werken met bodycams (zie tweede staaf van grafiek 3.1). Eén op de vier geeft aan dat zij in de praktijk totaal niet bezig zijn met het inzetkader, 42% beschouwt het inzetkader vooral als een richtlijn waarbinnen zij nog veel handelingsvrijheid hebben, en 8% ziet het inzetkader als een voorschrift met strikte regels over wat wel en niet mag.

Tot slot vindt 62% het inzetkader bruikbaar in de proeftuin. De overige 13% vindt dit niet (zie onderste staaf in grafiek 3.1).

Grafiek 3.1: omgang met Voorlopig inzetkader bodycams (antwoorden in percentage, n=380 dragers)

Aan de deelnemers die het inzetkader niet werkbaar vinden in de praktijk (13%), is gevraagd om een toelichting te geven. Relatief veel reacties gaan over het bureaucratische gehalte van het inzetkader: “dit zijn weer extra maatregelen, regels en gebruiken waar wij ons aan moeten conformeren. Ik zie door de bomen het bos niet meer.” “Om te testen wat je met dit soort apparatuur kunt, moet je niet te veel regels opleggen. Juist de creativiteit moet worden benut en er moet niet meteen weer binnen kaders en procedures gedacht en gewerkt worden.” Enkele dragers vinden dat zij door het inzetkader in hun

autonomie worden beknot: *“ik vind dat ik professioneel genoeg ben om zelf te bepalen wanneer ik mijn bodycam wel of niet aan zet. De organisatie heeft daar wat mij betreft niet zoveel over te zeggen.”*

Ook geven sommige deelnemers aan dat ze onvoldoende bekend zijn met de inhoud van het inzetkader om te kunnen beoordelen of het in de praktijk werkbaar is. *“Dit inzetkader is aan mij geïntroduceerd middels één filmpje. Ik weet er eigenlijk te weinig van. Het hele inzetkader is te omvangrijk. Het is niet te doen dit uit het hoofd te leren.”*

Daarnaast zijn er reacties die vooral te maken hebben met praktische beperkingen bij de uitoefening van politiewerk. *“In de woning spelen zich de voornaamste casussen af. Het is onwerkbaar om vooraf steeds toestemming te moeten vragen en krijgen.”* Een aantal deelnemers wil in (crisis)situaties direct kunnen handelen, zonder eerst een afweging te maken wat wel en niet mag. *“Ik wil gewoon de bodycam dragen en filmen. Je moet niet altijd hoeven waarschuwen dat je de camera aanzet. Daardoor gaat de discussie vaak alleen nog maar over de camera.”* *“Als ik me bij elke situatie ook nog van te voren af moet vragen of ik de bodycam mag aanzetten, kunnen we er beter mee stoppen.”*

Een enkeling geeft aan dat er praktische beperkingen zijn bij het bewaren van de beelden. *“Alle beelden in eerste instantie bewaren is vrijwel onmogelijk. Ik zou dan een dagtaak erbij hebben om elke keer, voor afloop van de dienst, de beelden veilig te stellen. Soms is het ook te druk hiervoor. En dat terwijl hooguit 5% bruikbaar is en 95% van de beelden eenvoudig gewist kan worden. Er moet geen angst zijn dat wij beelden opzettelijk wissen. Wij kiezen per slot van rekening ook wanneer wij de bodycam aanzetten.”*

In het inzetkader staat dat in het belang van de waarheidsvinding de drager van de bodycam eerst een proces-verbaal moet opmaken en pas daarna – indien hij daartoe is geautoriseerd – de opnames mag bekijken. Sommige dragers vinden dit niet handig: zij willen de opnames juist vooraf kunnen bekijken om een incident genuanceerder te kunnen beschrijven. Andere dragers zijn van mening dat deze werkprocedure er zelfs toe kan leiden dat de gemaakte opnames tegen hen kunnen worden gebruikt. *“Je moet eerst je proces-verbaal bevindingen maken en pas daarna de beelden bekijken. Maar hierdoor zijn er nu al vijf mensen in de problemen gekomen. Omdat hun beleving anders was dan de werkelijkheid.”*

Tot slot is een aantal dragers van mening dat er in het Landelijk inzetkader te weinig aandacht is voor het perspectief van de agent zelf. Deze dragers zien de bodycam vooral als een nuttig middel om hun eigen veiligheid tijdens een dienst te vergroten en als mogelijk wapen tegen aantijgingen van burgers. *“De belangrijkste reden voor mijn bodycam is het hebben van bewijsmateriaal om mijzelf te beschermen tegen ongefundeerde klachten. Daar houdt het kader geen rekening mee. Het is alleen vanuit de werkgever geschreven. Het verbiedt gebruik van andere bodycams dan die van de politie: als we geen proeftuin zouden zijn, zou ik gewoon mijn eigen bodycam blijven gebruiken. Geen chef die me dat verbiedt. Ik sta ook alleen voor het hekje als iemand een klacht indient. Helaas al te vaak meegemaakt.”* *“De toepassing kan veel breder. Iedereen vlogt en filmt, dus waarom de politie niet. We moeten ons naar eigen inzicht kunnen verdedigen en daarvoor gebruik ik de cam.”*

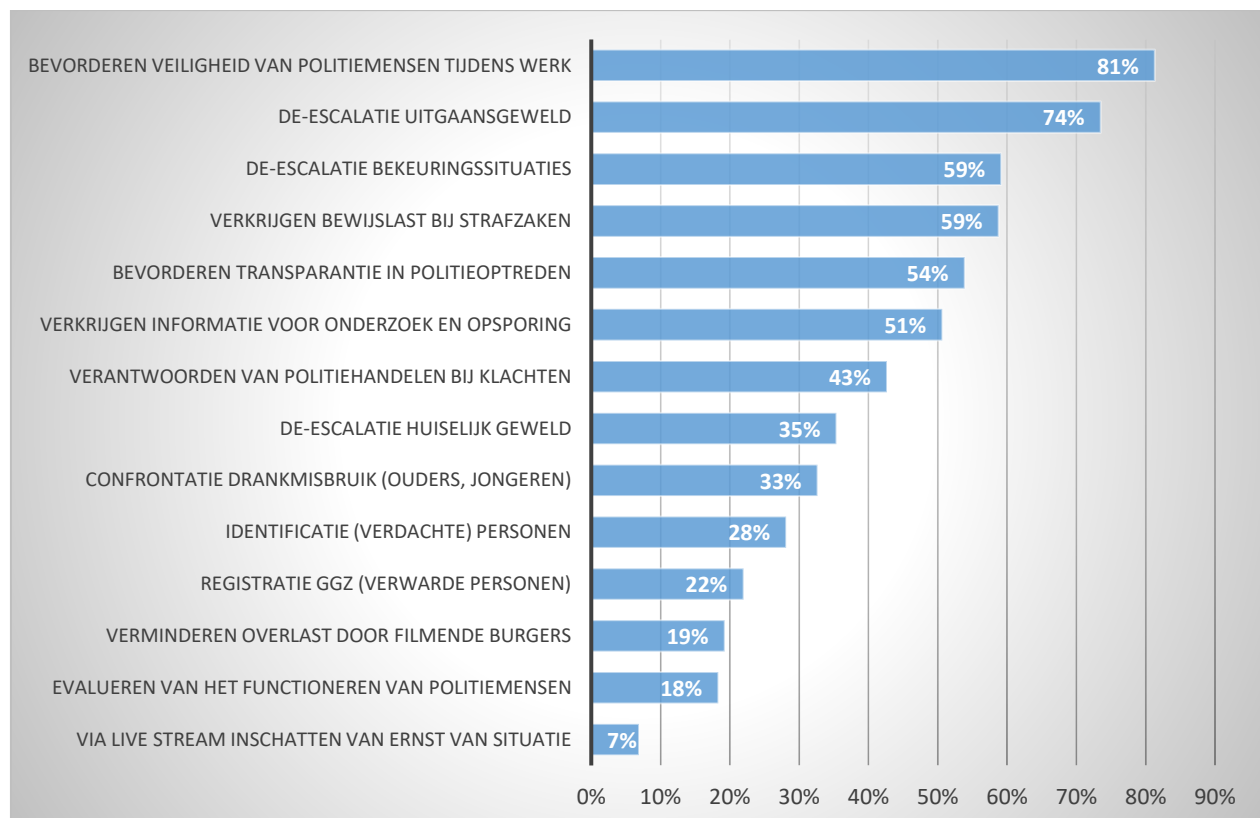
Samengevat kan worden gesteld dat de meeste deelnemers het Landelijk Inzetkader slechts ten dele kennen. Bovendien blijkt dat er in de praktijk veel ruimte is (en wordt genomen) tussen het daadwerkelijke handelen en de handelingsregels. Meerdere deelnemers geven aan bewust de grens op te zoeken. In dat

opzicht is er een spanningsveld tussen het Landelijk Inzetkader en de wijze waarop bodycamdragers in de praktijk besluiten om de bodycam al dan niet in te zetten (zie ook 4.3).

3.3 Richtlijnen: doelen per proeftuin

In de online survey zijn vragen gesteld over de (belangrijkste) doelen waarvoor de deelnemers aan proeftuinen de bodycam inzetten (grafiek 3.2). Deelnemers, zowel dragers als niet dragers, benoemen hierbij gemiddeld 6 verschillende doelen. Deze veelheid aan antwoorden is illustratief voor eerdere bevindingen op basis van de quick scan: de meeste proeftuinen hebben geen helder afgebakend doel (zie ook par. 3.1). In sommige proeftuinen is er weliswaar een document opgesteld met een beperkte beschrijving van het doel en de beoogde inzet, maar in de meeste proeftuinen verloopt de uitvoering nogal ongericht. Door werkdruk heeft de uitvoering en evaluatie van de proeftuinen niet altijd de hoogste prioriteit en dit heeft zijn weerslag. Deelnemers weten veelal niet voor welk specifiek doel bodycams in hun proeftuin worden ingezet en op basis van welke criteria deze inzet kan worden geëvalueerd.

Grafiek 3.2: doelstelling(en) per proeftuin, meerdere antwoorden mogelijk (%)

In grafiek 3.2 is te lezen dat een ruime meerderheid (81%) aangeeft dat het gebruik van bodycams tot doel heeft om de veiligheid van politiemensen te vergroten. Daarnaast wordt de bodycam gebruikt voor het de-escaleren van uitgaansgeweld (74%) en in iets mindere mate voor de-escalatie bij bekeuringssituaties (59%). De daarna meest genoemde doelen hebben vooral betrekking op het gebruik van de opnames achteraf: het verkrijgen van bewijslast, meer transparantie in politieoptreden, informatie voor opsporing en vervolging en, verantwoording politiehandelen bij klachten.

Aan de deelnemers is ook de vraag gesteld om het *belangrijkste* doel te benoemen waarvoor de bodycam in hun proeftuin wordt ingezet (tabel 3.3). Bijna 40% noemt als belangrijkste doel het bevorderen van de veiligheid van politiemensen tijdens de uitoefening van hun werk. Dit is opmerkelijk want deze doelstelling wordt alleen genoemd bij de 4 proeftuinen binnen de Eenheid Limburg. In de overige 26 proeftuinen is deze doelstelling niet aan de orde (zie tabel 3.1, p. 13). Het is daarom aannemelijk dat de deelnemers de vraag naar doelstellingen vooral hebben beantwoord vanuit hun eigen opvattingen over de mogelijke meerwaarde van bodycams en niet zozeer vanuit de doelstellingen die specifiek gelden binnen hun proeftuin.

Tabel 3.3: belangrijkste doel van de proeftuin (maximaal 1 antwoord)

Rangordening meest genoemd:	aantal	%
1. bevorderen veiligheid van politiemensen tijdens werk	212	38,5
2. de-escalatie uitgaansgeweld	140	25,4
3. verkrijgen bewijslast bij strafzaken	64	11,6
4. bevorderen transparantie in politieoptreden	39	7,1
5. verkrijgen informatie voor onderzoek en opsporing	29	5,3
6. de-escalatie bekeuringssituaties	28	5,1
7. confrontatie drankmisbruik (ouders, jongeren)	13	2,4
Rest – overige doelen	26	4,6
totaal	551	100,0

4. Gebruikmaking bodycams

Dit hoofdstuk beschrijft de frequentie waarin deelnemers aan proeftuinen gebruikmaken van bodycams en voor welke toepassingsgebieden. Ook wordt ingegaan op het al dan niet kenbaar maken dat er opnames worden gemaakt en de daaruit voortvloeiende gevolgen. Tot slot wordt beschreven in hoeverre deelnemers zelf de regie krijgen en nemen over de wijze waarop zij de bodycams inzetten.

4.1 Frequentie en toepassingsgebieden

Meer dan de helft van de dragers heeft al eerder met een bodycam gewerkt (59%), de overige 41% maakt voor het eerst binnen de proeftuin gebruik van een bodycam. Vooral politiemensen binnen de eenheid Den Haag hebben al eerder ervaring opgedaan met bodycams (89%).

De bodycam staat zeker niet altijd aan (tabel 4.1). Bijna 80% van de dragers zegt dat ze minder dan de helft van hun dienst of zelfs (bijna) nooit opnames maken met de bodycam. De overige 20% maakt wel regelmatig opnames. Van deze groep heeft 14% de bodycam zelfs (bijna) altijd aan. De frequentie van het maken van opnames hangt af van verschillende zaken. Op de eerste plaats is het besluit om de bodycam aan te zetten vrijwel altijd gekoppeld aan de inschatting van de ernst van de situatie door een drager. Bij een rustige dienst zal de bodycam vooral uit blijven en wanneer er tijdens een dienst veel incidenten zijn – zeker met agressie of geweld – gaat de bodycam aan. Op de tweede plaats geven veel dragers aan dat de batterij van hun bodycam onvoldoende capaciteit heeft om gedurende een hele dienst opnames te maken. Door technische manco's (opslagcapaciteit, beperkte levensduur batterij) kiezen dragers er soms voor om de bodycam dan maar uit te laten. Een derde reden om niet continue te filmen heeft te maken met de hoeveelheid werk achteraf. Tijdens de focusgroepen is meermaals naar voren gekomen dat het uploaden van de beelden veel tijd in beslag neemt. *“De overdrachtssnelheid is tergend traag.”*

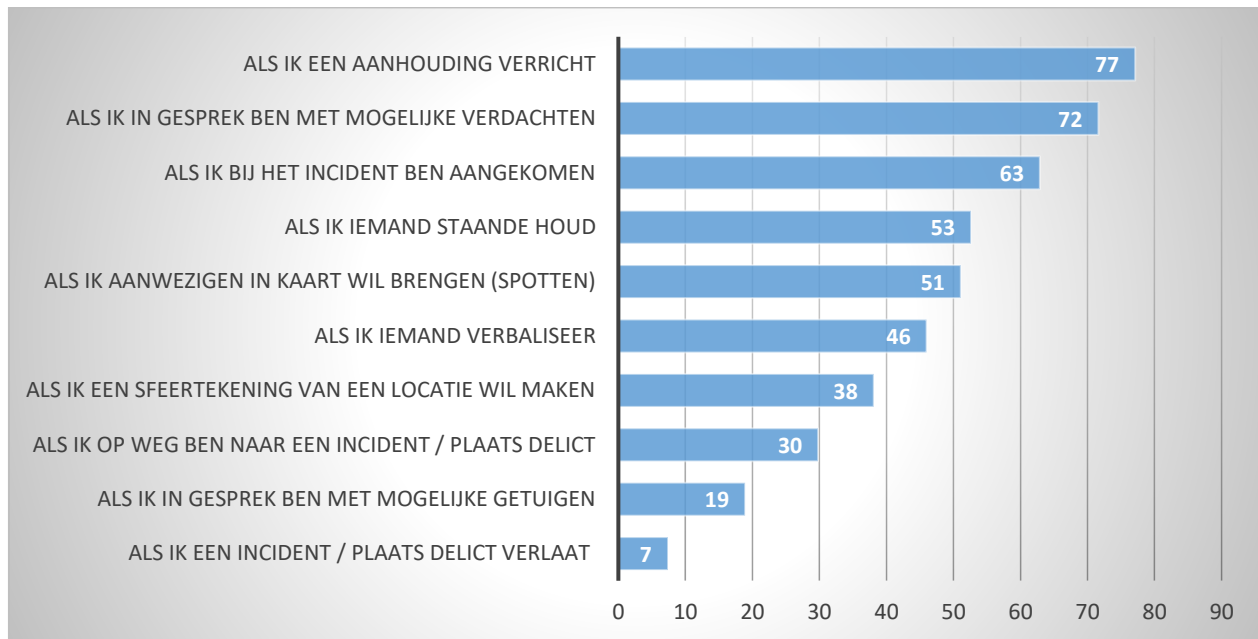
Tabel 4.1: Maken van opnames met de bodycam tijdens een dienst

	aantal	%
(bijna) tijdens de gehele dienst	53	13,9
meer dan de helft van mijn dienst	28	7,4
minder dan de helft van mijn dienst	216	56,8
(bijna) nooit	83	21,8
totaal	380	100,0

In de online survey is aan dragers gevraagd in welke situaties zij de bodycam aanzetten (grafiek 4.1). Vooral bij het verrichten van een aanhouding worden er opnames gemaakt. Uit de focusgroepen komt naar voren dat in dergelijke gevallen vaak sprake is van agressie, zowel vanuit de arrestant als (in reactie hierop) vanuit de politie. Door opnames te maken, kan het politiehandelen naderhand beter worden verantwoord. De beelden kunnen daarnaast worden gebruikt als een aanvulling op de bewijslast.

Uit de antwoorden blijkt dat de bodycam meestal uit gaat als er geen sprake (meer) is van dreiging. Bij de focusgroepen geven dragers aan dat zij het ook niet nuttig vinden om voortdurend opnames te maken. Soms werkt het filmen verstorend op het verloop van een gesprek met burgers. *“Ik zet de bodycam bewust uit bij privégesprekken met voetbalsupporters. Dat geeft juist vertrouwen. Als de camera wel blijft draaien, is de kans groot dat de supporter mij ook begint te filmen.”*

Grafiek 4.1: Situaties waarbij regelmatig of altijd opnames met de bodycam worden gemaakt (%)

4.2 Communicatie over bodycamgebruik binnen de proeftuinen

In het landelijk inzetkader staat dat bodycams openlijk en duidelijk zichtbaar gedragen moeten worden. Burgers moeten weten dat zij door de politie kunnen worden gefilmd. Binnen de meeste proeftuinen zijn afspraken gemaakt met het bevoegd gezag (regionale en lokale driehoek) over de inzet van bodycams. Om burgers nader te informeren is er binnen enkele proeftuinen een persbericht opgesteld. Soms is er sprake van een actieve communicatiestrategie, maar in de meeste proeftuinen heeft er vrijwel geen externe communicatie plaatsgevonden.

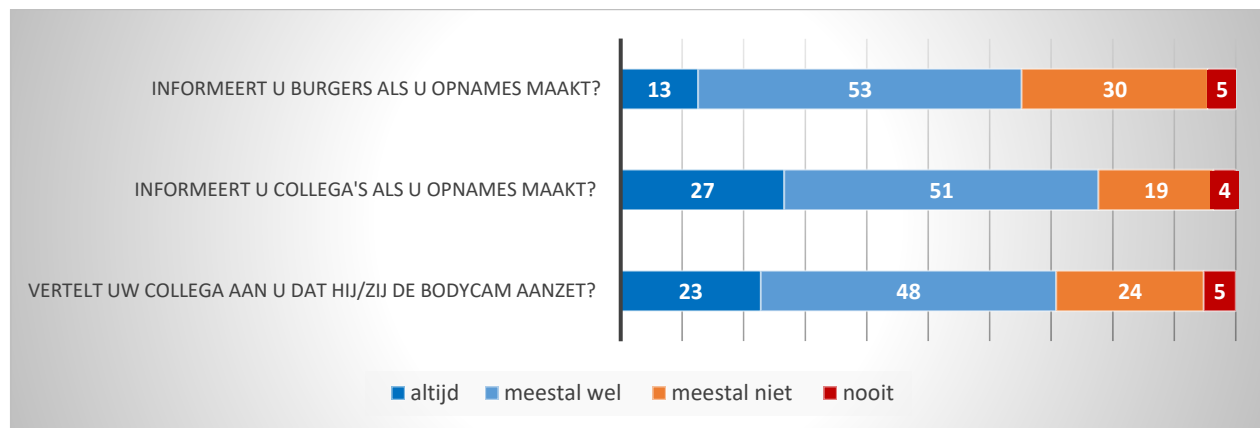
Het expliciet waarschuwen dat er opnames worden gemaakt, draagt volgens meerdere onderzoeken bij aan terughoudender en meer normconform gedrag onder potentiële amokmakers. Burgers moeten zich immers *eerst* realiseren dat ze worden gefilmd, alvorens ze op basis van dit gegeven hun gedrag aanpassen. Om agressie en geweld in de kiem te kunnen smoren, is het dus essentieel om direct kenbaar te maken wanneer er opnames worden gemaakt.

Aan de deelnemers aan de proeftuinen is gevraagd of zij bij bodycamgebruik de betrokkenen informeren (grafiek 4.2). Opvallend is dat de directe collega's vaker worden geïnformeerd over wanneer de camera wordt aangezet dan de betrokken burgers (78% versus 66%). Tijdens de focusgroepen is aangegeven dat

burgers – vooral jongeren – het vrijwel direct doorhebben wanneer ze worden gefilmd. Bodycams tonen bij opnamen een groene rand om de lens of een rood knipperend lampje. Sommige dragers hebben aanvullend een band om hun arm met ‘video-surveillance’.

De dragers die burgers *niet* informeren, geven aan dat communicatie kan leiden tot discussie over het filmen of tot het ‘terugfilmen’ door burgers. Andere dragers informeren burgers juist wel, vooral vanwege het de-escalerende effect. *“Meestal gaat het gesprek dan meteen een stuk beter.”* Weer een andere drager geeft aan burgers altijd eerst te informeren om vervolgens snel over te gaan op de reden van het gesprek: *“Dit wordt opgenomen, mag ik uw kenteken en rijbewijs zien?”*.

Grafiek 4.2: Informeren van burgers en/of collega's bij bodycamgebruik (%)

Samengevat kan worden gesteld dat burgers in de meeste gevallen worden geïnformeerd over bodycamgebruik. Vrijwel alle deelnemers zijn het erover eens dat kenbaarheid een voorwaarde is voor de-escalatie. Het expliciet benoemen wordt soms niet nodig geacht, omdat *“burgers toch wel weten dat ze worden gefilmd”*. In een enkel geval worden burgers bewust niet geïnformeerd om vervelende reacties te voorkomen.

4.3 Regie over bodycamgebruik

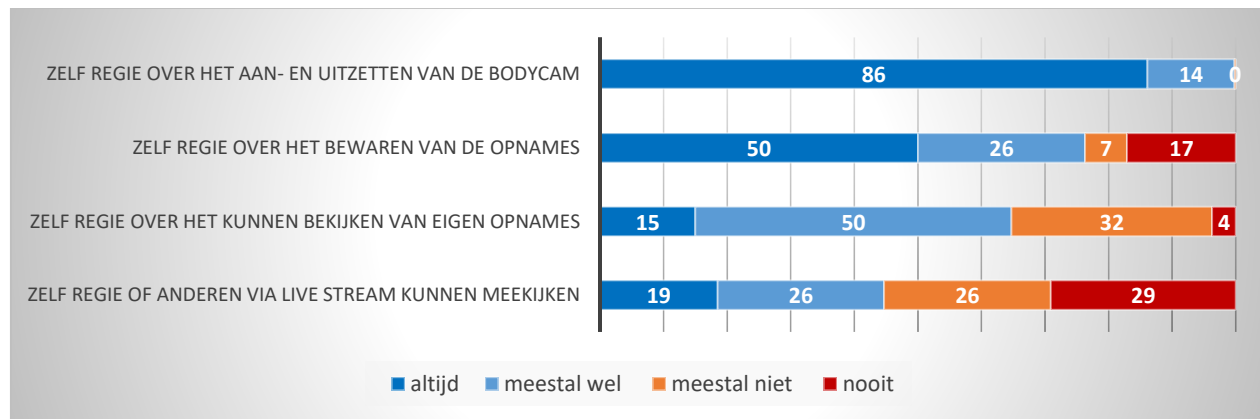
Regie over bodycamgebruik

In beginsel kunnen dragers van bodycams zelf beslissen wanneer ze de camera aan- of juist uitzetten. De ervaring en professionaliteit van de politiemedewerker om hierover een adequate beslissing te nemen staat voorop. Uit de online survey blijkt dat nagenoeg alle deelnemers aan de proeftuinen (99,7%) zelf de regie voeren over het al dan niet maken van opnames (grafiek 4.3).

Een meerderheid van de dragers (76%) voert zelf de regie over het bewaren van de opnames. De overige dragers zijn hiertoe niet geautoriseerd. Daarnaast voert ongeveer twee op de drie dragers zelf de regie om de door hen gemaakte opnames te kunnen bekijken (65%). Uit de focusgroepen komt naar voren dat

draggers zelf meer regie willen voeren over het kunnen bekijken en bewerken van de opnames. *“Maak de beelden direct opvraagbaar, nu moet dat via een formulier. Weer meer bureaucratie en onnodige wachttijden.”* Een andere drager geeft aan: *“soms maak ik onbewust of per ongeluk opnames – bijvoorbeeld bij een vertrouwelijk gesprek, een toiletbezoek of bij privéaangelegenheden – en dan wil ik zelf de beelden kunnen verwijderen.”* In het Landelijk Inzetkader staat dat opnames onmiddellijk vernietigd moeten worden als ze onbruikbaar zijn (bijvoorbeeld door een te slechte beeldkwaliteit) of niet langer noodzakelijk zijn voor de politietaak of voor de afhandeling van klachten of interne onderzoeken. Tegelijkertijd blijkt uit interviews dat het beoordelen van de opnames op bruikbaarheid een tijdrovende opgave is. *“Er moet beter worden nagedacht over de backoffice: de bodycams werken prima, maar op het moment dat je op het bureau komt en bezig gaat met de administratieve afhandeling wordt het een drama. Het duurt lang en het koppelen van beelden aan een zaak is heel lastig.”*

Grafiek 4.3: regie over bodycamgebruik (%)

Bij grote evenementen zoals Koningsdag, de Nijmeegse Vierdaagse en risicowedstrijden wordt soms gebruik gemaakt van bodycams die opnames ‘streamen’ naar andere locaties, zoals de meldkamer of een regieruimte. Daar kan dan live meegekeken en geluisterd worden. In de proeftuinen wordt nog niet veel gebruik gemaakt van live streaming: 17% van de dragers geeft aan dat het technisch mogelijk is om anderen live te laten meekijken. Aan deze groep is gevraagd of zij zelf kunnen bepalen wanneer anderen meekijken. Iets minder dan de helft geeft aan dat zij hier zelf de regie over hebben. Iets meer dan de helft geeft aan dat zij hier juist geen regie op hebben (grafiek 4.3).

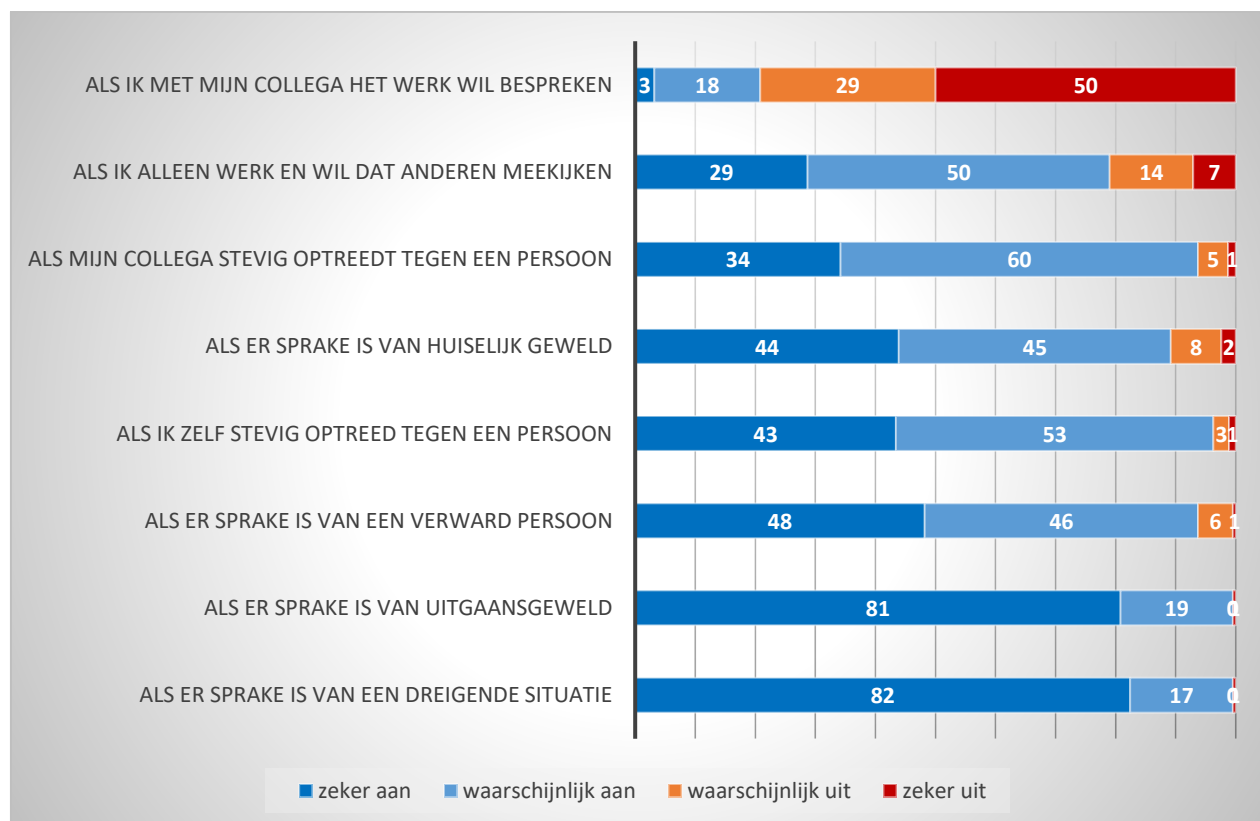
Tijdens de focusgroepen kwam naar voren dat in bepaalde situaties – bijvoorbeeld wanneer er met een stroomstootwapen wordt gewerkt – de bodycam automatisch aangaat. Ook in sommige andere situaties wordt door de meldkamer standaard meegekeken – hoewel daarbij wordt opgemerkt dat meldkamers vaak te weinig capaciteit hebben om optimaal gebruik te maken van de streamingmogelijkheden. Het feit dat anderen meekijken wordt niet als bedreigend ervaren. De dragers zien juist veel voordelen van live streamen. De meldkamer kan zo op afstand de situatie beoordelen en waar nodig zorgen voor opschaling. Draggers voelen zich hierdoor gesteund in hun werk.

Autonomie versus willekeur

In de politieke discussie over het gebruik van bodycams leeft het beeld dat als een bodycam permanent ‘aan staat’ dit de willekeur van een politiefunctionaris uitsluit. Een politiefunctionaris maakt dan immers niet op basis van een eigen afweging de keuze iets wel of niet te filmen. Om meer zicht te krijgen op de afwegingen die dragers maken om al dan niet filmen, zijn hierover in de online survey diverse vragen gesteld (grafiek 4.4). Uit de antwoorden blijkt dat er in de regel nauwelijks sprake is van willekeur. Als een directe collega stevig optreedt tegen een persoon, zet 6% van de dragers de camera uit. Als een drager zelf stevig optreedt, kiest 4% ervoor om de camera uit te zetten. In de meeste gevallen wordt dus gewoon gefilmd. Draggers zijn dan ook van mening dat hun handelen binnen de betreffende situatie vrijwel altijd te rechtvaardigen is. In dat opzicht werken de beelden volgens hen eerder in hun voordeel dan in hun nadeel.

De enige situatie waarbij een meerderheid van de dragers besluit om de bodycam uit te zetten, is wanneer ze met hun collega het werk bespreken. Ook in de focusgroepen is de informele werkbespreking meermaals benoemd als ‘no-go area’ voor bodycamgebruik. Het uitzetten van de camera in geval van huiselijk geweld of bij een verward persoon – in minder dan 10% van de gevallen – heeft doorgaans niets te maken met willekeur, maar met het respecteren van de privacy van de betrokken personen.

Grafiek 4.4: redenen om de bodycam aan of juist uit te zetten (%)

Regulering

Bij willekeur is er sprake van een *opzettelijke* keuze om iets al dan niet in beeld te brengen. Het is echter ook mogelijk dat dragers in de hitte van het moment – zeker als er direct moet worden gehandeld – vergeten om de bodycam aan te zetten. Kortom, het is mogelijk dat geheel *onwillekeurig* wel of niet wordt gefilmd. Aan de dragers is gevraagd hoe vaak dit voorkomt (tabel 4.2). In de tabel is te lezen dat ongeveer 1 op de 3 dragers regelmatig vergeet om de bodycam aan te zetten. Het komt minder vaak voor dat dragers vergeten de bodycam uit te zetten. Uitzetten wordt vermoedelijk minder vaak vergeten, omdat de bodycam elke minuut of om de twee minuten piept gedurende het maken van opnames. “Door dat aanhoudende piepen, word je eraan herinnerd om de bodycam weer uit te zetten,” aldus een van de dragers.

Tabel 4.2: regulering bodycam: vergeten om de bodycam aan- of juist te zetten (%)

	Vergeten om de bodycam AAN te zetten	Vergeten om de bodycam UIT te zetten
(vrijwel) nooit	7,9	33,9
soms	59,2	55,3
regelmatig	29,2	10,3
(vrijwel) altijd	3,7	0,5
totaal	100,0	100,0

Regels en uitzonderingen: het maken van opnames in een woning

De meeste dragers weten dat het in beginsel niet is toegestaan om in een woning opnames te maken. In het inzetkader staat dat indien er toch gefilmd wordt, bijvoorbeeld in geval van incidentafhandeling of een aanhouding op heterdaad, alle opnames die niet noodzakelijk zijn voor de uitvoering van de politietaak moeten worden vernietigd. Alleen als de bewoners uitdrukkelijk toestemming hebben gegeven om de opnames te gebruiken, is dit niet vereist. In de praktijk wordt er echter met enige regelmaat in woningen gefilmd. Twee op de drie dragers geeft aan opnames met de bodycam te maken bij het betreden van een woning (65%). Een ruime meerderheid van deze groep maakt daarbij wel eerst een zorgvuldige afweging (85%). Vooral als er sprake is van huiselijk geweld en/of een (fysiek) bedreigende situatie wordt de bodycam aangezet. Daarnaast zien politiemensen een duidelijke meerwaarde in het filmen binnenshuis, omdat de opnames kunnen worden gebruikt als bewijslast in een zaak of ter legitimering van hun eigen optreden ter plaatse. Een enkeling geeft expliciet aan altijd eerst toestemming te vragen aan de bewoner(s) om te mogen filmen. Voor zover wij hebben kunnen achterhalen, lijkt echter *geen* van de dragers om toestemming te vragen om de opnames naderhand te mogen gebruiken. Pragmatische redenen – zeker als de eigen veiligheid in het geding is – geven de doorslag om opnames te maken, ook al kan de juridische grondslag in de betreffende situatie ontbreken. Duidelijk is dat veel bodycamdraggers zich kwetsbaar voelen bij de uitvoering van hun werk en dat zij de gemaakte opnames willen kunnen gebruiken om mogelijke klachten van burgers te pareren.

Box 4.1: quotes over het maken van opnames met de bodycam in een woning

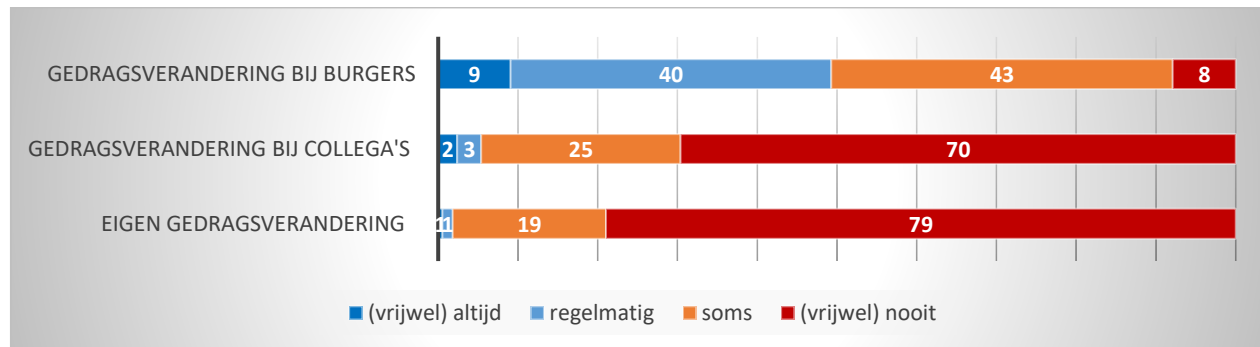
- ✓ *Als ik alleen een woning in ga: altijd aan!*
- ✓ *Als ik als man een woning in ga van een vrouw of van een verward persoon, wil ik borging dat ik niet beschuldigd kan worden van gedrag dat ik niet vertoonde.*
- ✓ *Ik film als ik verwacht dat de zaak gaat escaleren, voor mijn eigen veiligheid of om bewijslast te vergaren. Ook voor het beter inzichtelijk maken van de woonsituatie van verwarde personen en hun eventuele gedrag.*
- ✓ *Er is vrijwel altijd een goede aanleiding om in een woning te filmen (bijvoorbeeld een melding van geweld). Daarom maak ik opnames. Dat de wetgeving daarin wellicht tekortschiet, maakt mij op dat moment niet uit. Registeren is belangrijker dan een gebrekkige wetgeving.*
- ✓ *Als er mogelijk sprake is van geweld dat zich ook tegen ons kan richten, gaat de bodycam zeker aan voor mijn eigen veiligheid. Vaak als ik aangeef dat er opnames gemaakt worden, reageren agressieve personen toch anders en werkt dit de-escalerend. Ons werk vindt nu eenmaal vaak plaats in een woning.*
- ✓ *Als het om mijn veiligheid gaat zal ik altijd filmen, ook al ben ik mij bewust dat dit niet is toegestaan zonder toestemming.*

5. Effecten bodycamgebruik (voor- en tijdens inzet)

Dit hoofdstuk beantwoordt de vraag of het gebruik van bodycams leidt tot gedragsverandering. Het feit dat er gefilmd wordt, kan immers leiden tot het aanpassen van gedrag bij de betrokken burgers, maar ook bij de betrokken collega's en bij de bodycamdragers zelf. Voor de beantwoording van deze vraag staan de praktijkervaringen van de deelnemers aan de proeftuinen (dragers en niet-dragers) centraal.

In grafiek 5.1 is te lezen dat de deelnemers vooral bij burgers een gedragsverandering waarnemen. Dit is altijd of regelmatig het geval in ongeveer de helft van de keren dat de bodycam aangaat. In minder dan 10% van de gevallen heeft de camera geen invloed op het gedrag. Het filmen heeft meestal geen effect op het gedrag van de betrokken collega's (70%) en naar eigen zeggen heeft de camera al helemaal geen effect op het eigen gedrag (79%).

Grafiek 5.1: waargenomen gedragsverandering als met de bodycam wordt gefilmd (%).

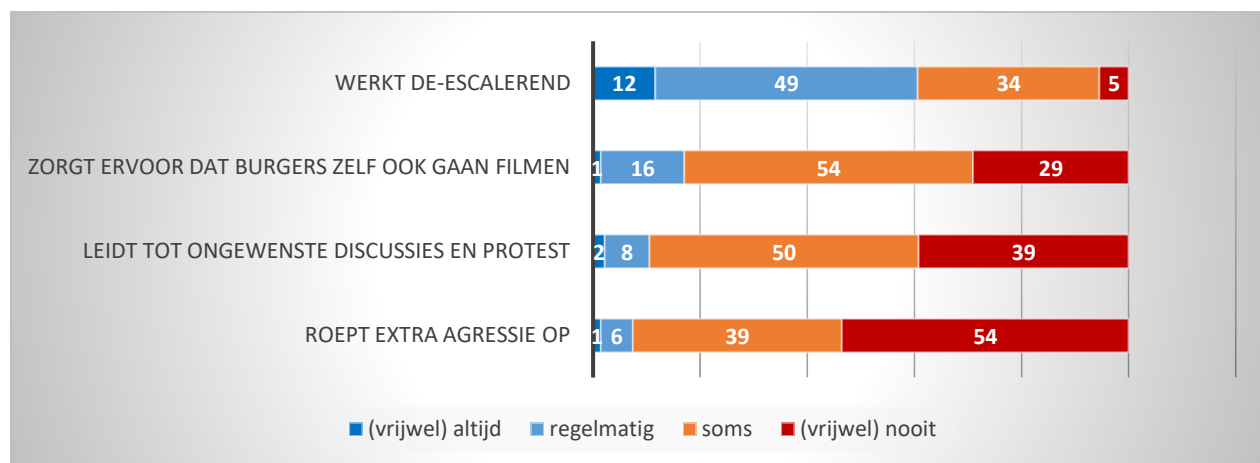
Hoewel het maken van opnames niet altijd leidt tot een gedragsverandering, is het de vraag wat er precies gebeurt als mensen zich wél anders gaan gedragen. In de onderstaande paragrafen wordt hierop nader ingegaan.

5.1 Effecten op het gedrag van burgers

Voorwaarde voor het vertonen van ander gedrag is dat de betrokken burgers in elk geval weten dat de politie opnames maakt. In het Landelijk Inzetkader staat dat het bodycamgebruik altijd kenbaar moet worden gemaakt. Dit gebeurt ook in de meeste gevallen (zie par. 4.2). In grafiek 5.2 is te lezen dat het expliciet kenbaar maken dat er wordt gefilmd meestal een corrigerend effect heeft. In meer dan 60% van de gevallen werkt dit de-escalerend. Een drager geeft aan: *“Na het meedelen van bodycamgebruik gaan burgers meestal niet over op geweld, terwijl ze dit anders mogelijk wel hadden gedaan. Dit preventieve effect treedt vooral op bij jongeren die willen beledigen; zij worden rustiger en worden weggehaald door vrienden.”* Een andere drager voegt hieraan toe: *“Jongeren doen ‘dingen’ als ze denken ermee weg te kunnen komen. Sinds alles gefilmd wordt, is het aantal incidenten afgenomen”*.

Toch treden er ook negatieve effecten op. De bodycam werkt dan juist escalerend. Zo komt het geregeld voor dat burgers besluiten om zelf ook te gaan filmen. Deze reactie treedt vooral op bij jongeren. Verder kan de mededeling dat de camera aangaat, leiden tot ongewenste discussie en protest. Een deelnemer aan de focusgroepen geeft aan dat hij van burgers vaak reacties krijgt als *‘Waarom ga je me filmen?’*; *‘Wat is er aan de hand dan?’*; *‘Doe dat ding uit joh’*. Voor andere deelnemers aan de focusgroep zijn dit soort reacties vaak de reden om *niet* kenbaar te maken dat er wordt gefilmd. *“Als ik zeg dat ik mijn bodycam aanzet, gaat het vervolgens alleen nog maar daarover.”* Zo kan een discussie ontstaan over privacy, de bewaartermijnen van de beelden en wordt het filmen zelf het onderwerp van gesprek. *“In enkele gevallen is het olie op het vuur.”* Het lijkt er overigens op dat protest tegen het bodycamgebruik door de politie vooral voorkomt in een (sterk) verstedelijkte omgeving en veel minder op het platteland.¹⁰

Grafiek 5.2: effecten op het gedrag van burgers als expliciet kenbaar wordt gemaakt dat er opnames worden gemaakt (%). Gevraagd aan dragers en niet-dragers, n=551.

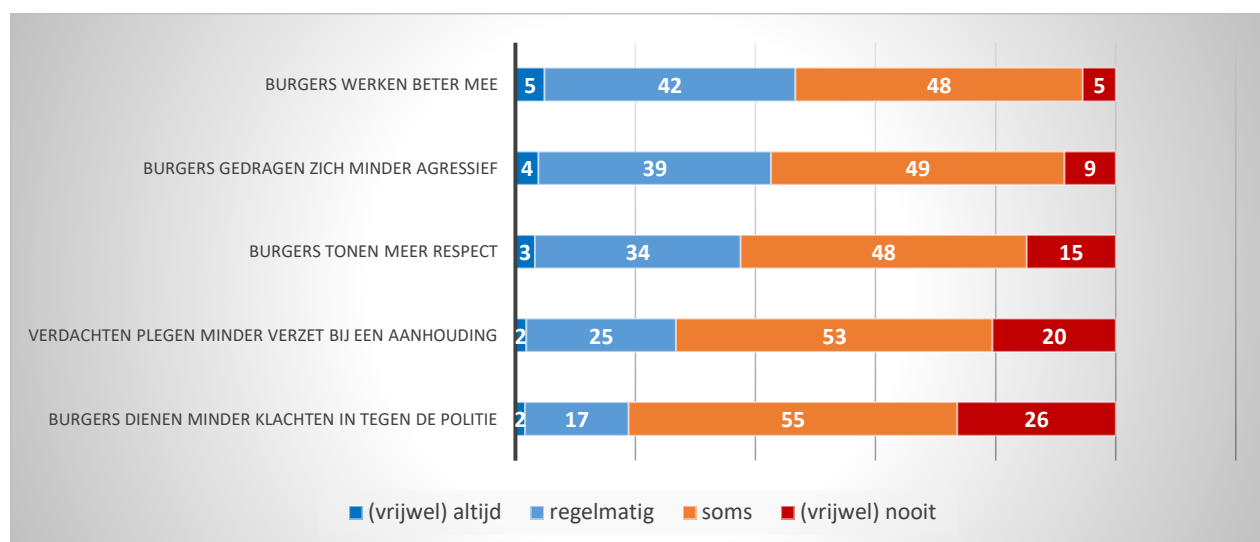
Aan de deelnemers is gevraagd om aan te geven hoe vaak welke effecten optreden (grafiek 5.3). Over het algemeen gedragen burgers zich coöperatiever, zijn ze minder agressief en tonen ze meer respect voor de politie. Burgers zoeken dus minder de confrontatie op. Ze zijn zich bewust van de camera, waardoor ze beter nadenken over wat ze doen en zeggen. Voornamelijk bekenden van de politie vertonen ander gedrag en zijn meer op hun hoede. *“Ik ga nu niet zeggen wat ik van jou vind, omdat ik gefilmd word.”* Enkele dragers geven aan dat ze de bodycam al enkele jaren standaard gebruiken tijdens horecadiensten. *“Jongeren binden toch eerder in,”* aldus een drager. Kortom, burgers gedragen zich over het algemeen rustiger, zowel verbaal als non-verbaal.

¹⁰ Hoewel onderzoeksbevindingen over bodycamgebruik niet consistent zijn, komt uit een recent onderzoek onder acht politiekorpsen in Engeland en de Verenigde Staten (Ariel e.a., 2016) naar voren dat het gebruik van bodycams in de betreffende korpsen heeft geleid tot 15% meer agressie tegen de politie (*“body-worn cameras are associated with increased assaults against police”*). Ariel e.a. benadrukken daarom de noodzaak om bodycamgebruik en het effect hiervan op burgers in verschillende omgevingen uit te testen.

Het tonen van opnames aan ouders van minderjarigen die alcohol hebben misbruikt, heeft meestal tot gevolg dat politiemensen serieuzer worden genomen en discussie uitblijft. De opnames worden gebruikt om ouders te confronteren met het alcoholmisbruik van hun kind. Deze beelden zijn vaak een *eye-opener* voor zowel ouders als voor jongeren en vormen aanleiding om het probleem aan te pakken. Ouders zijn dus eerder bereid om politiemensen te geloven als ze naast het verhaal ook geconfronteerd worden met de beelden.

Niet alle burgers gedragen zich anders als een gevolg van de bodycam. Als een burger ernstig onder invloed is van middelen (drugs, alcohol), zeer geëmotioneerd is of psychotisch gedrag vertoont, dan heeft filmen totaal geen effect.

Grafiek 5.3: effecten op het gedrag van burgers als met de bodycam wordt gefilmd (%). Gevraagd aan dragers en niet-dragers, n=551.

5.2 Effecten op het gedrag van directe collega's

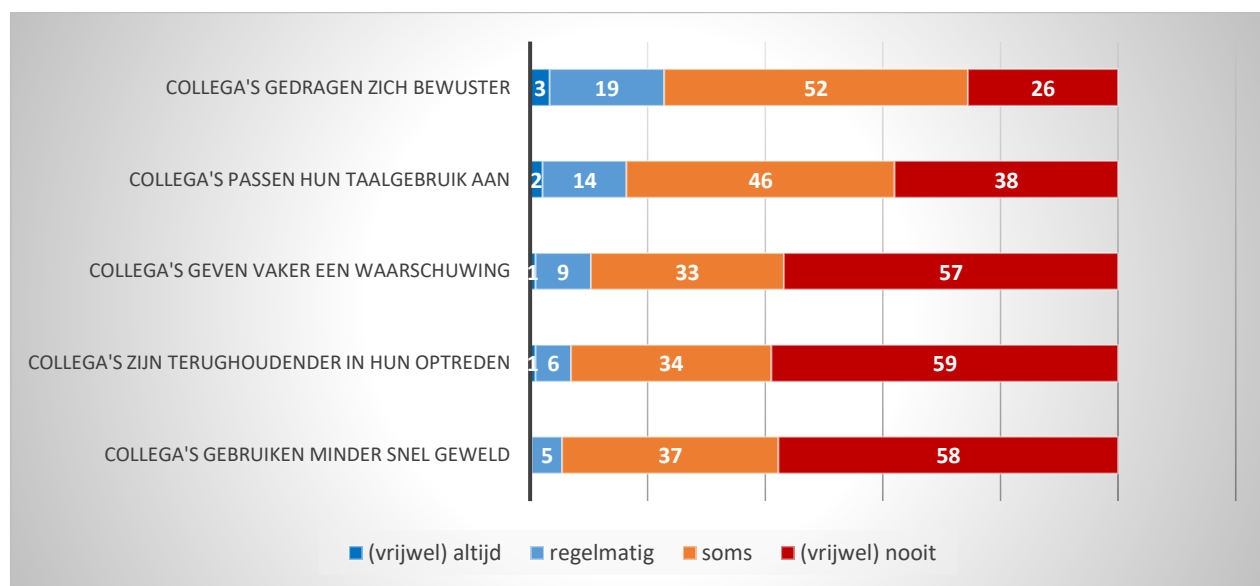
De meeste bodycamdragers (78%) informeren hun collega's wanneer ze de bodycam aanzetten. Dit komt overeen met hetgeen hun collega's hierover zelf aangeven (zie par. 4.2). Uit de focusgroepen komt naar voren dat collega's het prettig vinden te weten wanneer de bodycam aangaat en zij dus ook kunnen worden gefilmd. Het is de vraag in hoeverre het feit dat er opnames worden gemaakt andere gedragingen tot gevolg heeft.

In grafiek 5.4 is te lezen dat het filmen met enige regelmaat leidt tot ander gedrag bij collega's. Zij gedragen zich bewuster, passen hun taalgebruik aan en geven vaker een waarschuwing als de camera draait. In de focusgroepen wordt dit beeld bevestigd: collega's van dragers zijn zorgvuldiger in hun woordkeus en ze proberen de situatie eerder verbaal op te lossen als ze worden gefilmd. Er worden meer waarschuwingen gegeven voordat wordt overgegaan tot ingrijpen. Ook blijven sommige collega's – vooral de sceptici –

liever uit beeld en als zij toch gefilmd worden, zijn zij doorgaans iets meer op hun qui-vive en gedragen zij zich bewuster. Kortom, de collega's zijn zich bewuster van hun gedrag en meer geneigd om procedureel correct te handelen. De inzet van bodycams heeft dus niet alleen op burgers, maar ook op collega's een disciplinerend effect.

Enkele dragers geven aan dat bedachtzamer en meer gedisciplineerd gedrag van collega's soms ook voortkomt uit angst. *“Men is bang dat hun optreden een klacht of aangifte oplevert.”* Het wantrouwen dat de bodycam als controlemiddel wordt ingezet en zich kan keren tegen de betrokken politiemensen heeft als negatief gevolg dat *“collega's zich te terughoudend gedragen en niet durven op te treden omdat ze bang zijn voor sancties.”*

Grafiek 5.4: effecten op het gedrag van collega's als zij met de bodycam worden gefilmd (%). Gevraagd aan dragers, n=380.

5.3 Effecten op het eigen gedrag

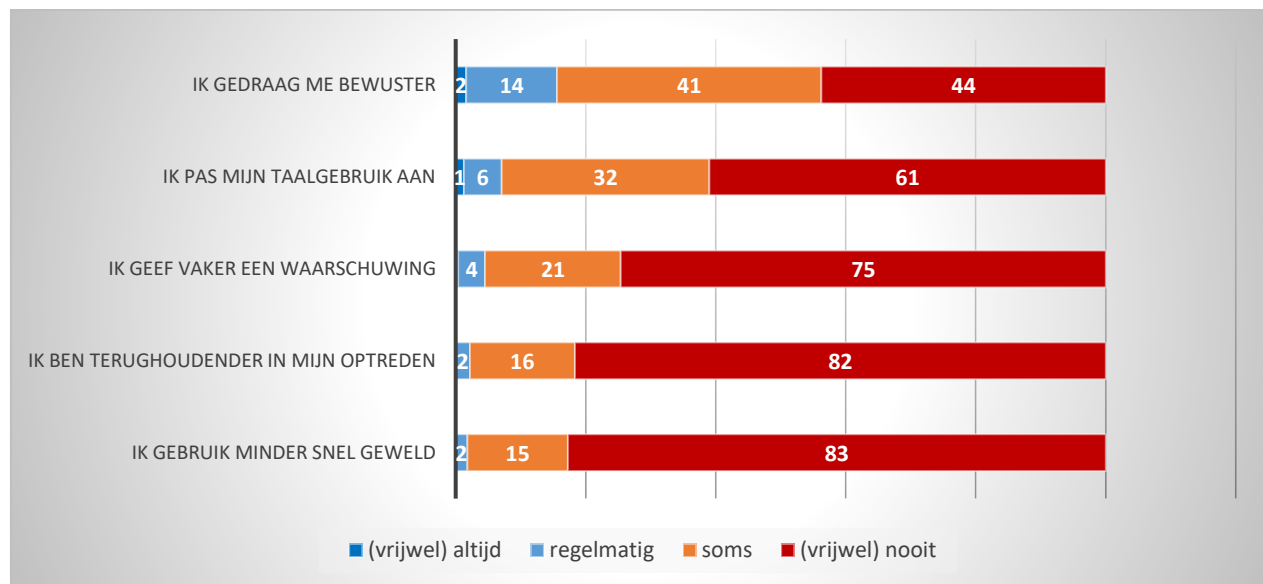
Aan de deelnemers aan de proeftuinen is gevraagd welke effecten de inzet van bodycams heeft op hun *eigen* gedrag (grafiek 5.5). Opvallend is dat vrijwel alle deelnemers vaker een gedragsverandering waarnemen bij anderen (burgers en collega's) dan bij zichzelf. De meeste deelnemers zijn van mening dat de bodycam weinig invloed heeft op hun handelen. Wel geven ze aan dat ze zich bewuster zijn van hun gedrag en selectiever zijn in hun uitspraken.

Ook uit de focusgroepen komt dit beeld naar voren. Deelnemers vinden dat de bodycam nauwelijks een effect heeft op het eigen handelen. Toch worden enkele voorbeelden genoemd waarin er wel sprake is van een effect op het eigen doen en laten. Zo geven enkele deelnemers aan dat ze concreter en duidelijker communiceren met verdachten teneinde hun doel te bereiken. *“Ik waarschuw nu altijd drie keer en dat doe ik heel expliciet voor de camera. Ik kan dan een zaak ‘dichttimmeren’ als ik na de derde waarschuwing*

de betreffende persoon meeneem.” Ook worden voorbeelden gegeven van meer gedisciplineerd gedrag. “Als er geweld moet worden toegepast, let ik erop dat het zeker binnen de grenzen is.” Het maken van opnames leidt ertoe dat er meer nagedacht wordt over het eigen gedrag en de reactie die dit gedrag teweegbrengt bij burgers. Als politiemensen rustiger en voorkomender zijn in hun optreden, heeft dit ook zijn weerslag op burgers.

Samengevat kan worden gesteld dat bodycamgebruik werkt als een katalysator voor professioneler gedrag.

Grafiek 5.5: effecten op het eigen gedrag als met de bodycam wordt gefilmd (%). Gevraagd aan dragers en niet-dragers, n=551.

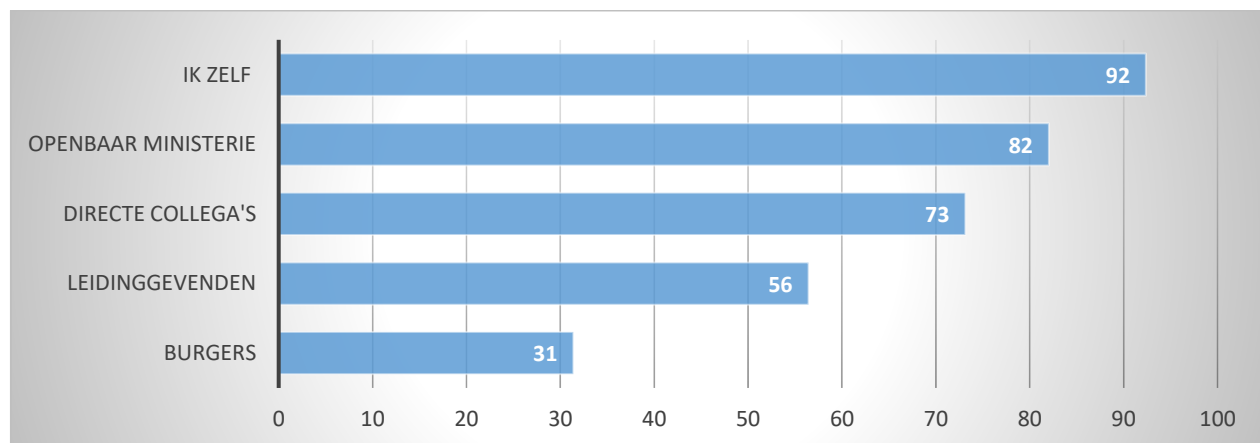
6. Effecten bodycamgebruik (na inzet)

De inzet van bodycams kan ook naderhand een effect hebben op de uitvoering van politiewerk. Ten eerste kunnen de opnames worden gebruikt voor opsporing en vervolging en als (aanvullend) bewijsmateriaal bij strafzaken. De opnames kunnen verder worden gebruikt ter legitimering van het optreden van politiemensen, bijvoorbeeld bij de afhandeling van klachten tegen de politie. Tot slot is het mogelijk om de opnames te gebruiken voor opleidings- en trainingsdoelen. In dit hoofdstuk wordt beschreven op welke wijze na afloop gebruik wordt gemaakt van de opnames.

Voorafgaand aan de vragen over het mogelijke gebruik van de opnames, is aan de deelnemers van de proeftuinen gevraagd wie volgens hen naderhand toegang zouden moeten krijgen tot de bodycambeelden. In grafiek 6.1 is te lezen dat veruit alle deelnemers aan de proeftuinen van mening zijn dat ze in ieder geval zelf de beelden naderhand moeten kunnen bekijken (92%). Op de tweede plaats volgt het Openbaar Ministerie (82%) – waarschijnlijk met het oog op de afhandeling van strafzaken – en op de derde plaats volgen de directe collega's (73%).

Iets meer dan de helft van de deelnemers vindt dat leidinggevendenden toegang tot de beelden moeten krijgen. Hierbij is er een klein, maar significant verschil tussen dragers en niet dragers: naar verhouding hebben meer niet-dragers bezwaar tegen het bekijken van bodycambeelden door leidinggevendenden. Het is onduidelijk waardoor dit verschil wordt veroorzaakt. Mogelijk is er onder niet-dragers meer angst dat de beelden door leidinggevendenden kunnen worden gebruikt als controle- en repressiemiddel.

Grafiek 6.1: welke personen of instanties mogen naderhand de bodycambeelden bekijken (%), n=551

Ongeveer een op de drie deelnemers vindt dat burgers naderhand de beelden moeten kunnen bekijken. Toch is in de focusgroepen meermaals aangegeven dat het gebruik van opnames een zaak is voor politie en OM en niet voor burgers: de beelden van de bodycam kunnen weliswaar bijdragen aan de transparantie van het politieoptreden, maar niet alle beelden zijn geschikt om aan 'de maatschappij' te laten zien. Zo is er twijfel over het gebruik van bodycambeelden op sociale media. Volgens een aantal deelnemers is het

niet wenselijk om de beelden te delen via online fora, ook niet als tegenhanger van beelden van bijvoorbeeld 'treitervloggers'. *"Nee, je moet niet via de media je gelijk willen halen. De bodycams moeten gebruikt worden als ondersteunend bewijs, voor sfeerimpressies en voor opleidingsdoeleinden."*

Uit de focusgroepen komt verder naar voren dat het een grote uitdaging is om alles wat naderhand met de beelden kan gebeuren in goede banen te leiden. Aangezien het verkregen beeldmateriaal privacygevoelig is, is het belangrijk om het databeheer beter in te richten en te laten aansluiten op de regelgeving.

6.1 Gebruikmaking opnames bij strafzaken

In het inzetkader staat dat in het belang van de waarheidsvinding de drager van de bodycam eerst een proces-verbaal moet opmaken en pas daarna – indien hij daartoe is geautoriseerd – de opnames mag bekijken. In de online enquête is aan dragers gevraagd of deze werkwijze in de praktijk wordt nageleefd. Van de 380 dragers zegt 29% dat zij de door hen gemaakte opnames al voorafgaand aan het schrijven van het proces-verbaal bekijken, 13% bekijkt de opnames tijdens het opstellen van het proces-verbaal en 58% bekijkt de opnames – conform de procedure in het landelijk inzetkader – pas na het opstellen van het proces-verbaal.

In de proeftuinen heeft de bodycamdrager vrijwel altijd de mogelijkheid om de beelden terug te kijken, maar uit de focusgroepen komt naar voren dat dit door tijdgebrek of door urgente zaken nauwelijks wordt gedaan. De meeste dragers stellen hun proces-verbaal van bevindingen dus op zonder dat zij de beelden hebben gezien. *"Wij kunnen de beelden naderhand wel bekijken, maar dat kost tijd en die heb je vaak niet. Je moet dan weer op pad naar een nieuwe melding. Ik maak zelden mee dat de beelden worden bekeken. En eigenlijk vind ik het juist wel mooi dat er verschil zit tussen mijn eigen waarneming en de beelden."* Andere dragers bekijken de beelden juist wel om zodoende een completer beeld te kunnen geven van de situatie. Ook kunnen aan de hand van de beelden aanvullende gegevens worden geverifieerd, zoals de precieze locatie en het tijdstip van een incident.

Deelnemers aan de focusgroepen vinden dat bodycambeelden bijdragen aan een betere en meer zorgvuldige afdoening van strafzaken. Het zien van de beelden door de rechter kan volgens sommige deelnemers de uitkomst van het strafproces beïnvloeden. Zo vertelt een deelnemer dat zijn bodycam heeft geregistreerd hoe hij door een verdachte knock-out is geslagen en dat deze beelden van invloed waren op de uiteindelijke strafmaat.

De opnames met de bodycam worden soms toegevoegd aan het pv strafdossier (tabel 6.1). Toch lijkt dit eerder uitzondering dan regel te zijn. In de focusgroepen is als reden aangegeven dat het doorsturen van beelden naar het OM technisch gezien als problematisch wordt ervaren.

Tabel 6.1: toevoeging van bodycambeelden aan het pv strafdossier (%).

toevoegen opnames aan pv strafdossier	
(vrijwel) altijd	4,5
regelmatig	13,7
soms	40,0
(vrijwel) nooit	24,2
weet ik niet	17,6
totaal (n=380)	100,0

Camerabeelden worden steeds vaker gebruikt bij de afhandeling van een zaak. Niet alleen bodycambeelden, maar ook beelden van bewakingscamera's en beelden die door burgers met hun smartphone zijn gemaakt. Als vrij duidelijk is wat heeft plaatsgevonden zijn beelden niet noodzakelijk, maar bij tegengestelde verklaringen zijn beelden wel belangrijk, aldus een ZSM medewerker. Twee verhalen kunnen elkaar verrijken, maar ze kunnen elkaar ook tegenspreken. Een meermaals genoemd aandachtspunt is dat de waarde van camerabeelden overschat lijkt te worden. Er wordt dan meer belang gehecht aan *real evidence* dan aan *testimonial evidence*. Een bodycamdrager stelt dat de beelden in plaats van ondersteunend, steeds meer leidend beginnen te worden. *“Ik zag een ‘bekende’ met een horecaverbod uit een club komen waar hij niet mag zijn. Vervolgens is aangifte gedaan door de horecazaak waarbij ook de beelden zijn overhandigd. Maar op die beelden is de man niet goed zichtbaar. Ook ik heb mijn eigen verklaring voorgelegd in deze zaak. Toch is de zaak geseponeerd, omdat de beelden niet goed genoeg waren. In dit geval is dus niet mijn verklaring, maar het beeld leidend.”* Volgens deelnemers aan de proeftuinen beschouwt het OM het afwezig zijn van beelden als een handicap. *“Als beelden niet beschikbaar zijn, volgt al snel de vraag waar de beelden zijn en waarom deze niet beschikbaar zijn. Camerabeelden worden blijkbaar meer gewaardeerd dan mijn eigen waarneming.”*

6.2 Inzicht in rechtmatigheid politiehandelen

Opnames kunnen naderhand worden gebruikt om inzicht te verkrijgen in de rechtmatigheid van politiehandelen. Dit is vooral aan de orde wanneer er klachten zijn ingediend tegen het optreden van de politie. Een op de drie deelnemers aan de proeftuinen heeft geen idee of de opnames voor dit doel worden gebruikt (32%). Van de overige deelnemers zegt een meerderheid dat de opnames hiervoor niet of nauwelijks worden gebruikt. Minder dan 10% zegt dat de opnames regelmatig of vaak worden gebruikt om inzicht te verkrijgen in de rechtmatigheid van politiehandelen.

Recent onderzoek (o.a. Ariel, 2017) wijst uit dat in de Verenigde Staten het gebruik van bodycams heeft geleid tot een forse daling van het aantal klachten tegen de politie. In Nederland speelt dit veel minder. Dit komt vooral doordat Nederlandse politiemensen in verhouding tot hun Amerikaanse collega's veel minder geweld gebruiken. Bovendien is in Nederland veel minder sprake van een claimcultuur. Desalniettemin zijn tijdens de focusgroepen enkele voorbeelden genoemd waarbij de opnames zijn gebruikt om klachten te pareren. Het ging daarbij vooral om klachten tegen het optreden van hondengeleiders en de inzet van (agressieve) politiehonden. Tegelijkertijd kan worden geconcludeerd dat de inzet van bodycams een preventief effect heeft: bodycamdragers gedragen zich op voorhand al

gedisciplineerder en dit leidt ertoe dat onrechtmatig handelen en daarmee mogelijke klachten worden voorkomen.

Tabel 6.2: gebruikmaking bodycambeelden voor inzicht in de rechtmatigheid van het politiehandelen (%).

opnames gebruiken voor inzicht in de rechtmatigheid van politiehandelen	
(vrijwel) altijd	,8
regelmatig	6,3
soms	20,5
(vrijwel) nooit	40,5
weet ik niet	31,8
totaal (n=380)	100,0

6.3 Opleidings- en trainingsdoelen

Uit de focusgroepen komt een tweeledig beeld naar voren over het gebruik van bodycambeelden voor opleidingsdoeleinden. De meeste deelnemers erkennen het nut van bodycambeelden tijdens een opleiding. *“Je ziet goed in wat de gevolgen zijn van hoe je optreedt.”* Tegelijkertijd geven zij ook aan dat het gebruik van deze beelden zowel politiemensen als betrokken burgers en verdachten in een kwetsbare positie kunnen brengen. *“Als ik een fout heb gemaakt, en die maakt iedereen wel eens, dan hoeft niet iedereen dat in de hele regio te zien.”* De beelden kunnen onvoorziene effecten hebben en de nasleep hiervan kan langdurig zijn.

Deelnemers geven aan dat vóór het gebruik van beelden voor opleidingsdoeleinden eerst aan betrokkenen toestemming gevraagd moet worden. Als oplossing voor geconstateerde (privacy)problemen wordt het onherkenbaar maken van gezichten en het gebruik van een stemvormer genoemd.

Op dit moment worden bodycambeelden niet of nauwelijks gebruikt voor opleidingsdoeleinden. Wanneer dit wel gebeurt, wordt dit door politiemensen als zeer nuttig ervaren. De meeste deelnemers aan de focusgroepen zijn van mening dat de opnames eveneens gebruikt kunnen worden om te reflecteren op het eigen handelen. *“Ik vind het goed om terug te kijken wat ik heb gedaan en na te denken over wat ik eventueel anders had kunnen doen.”*

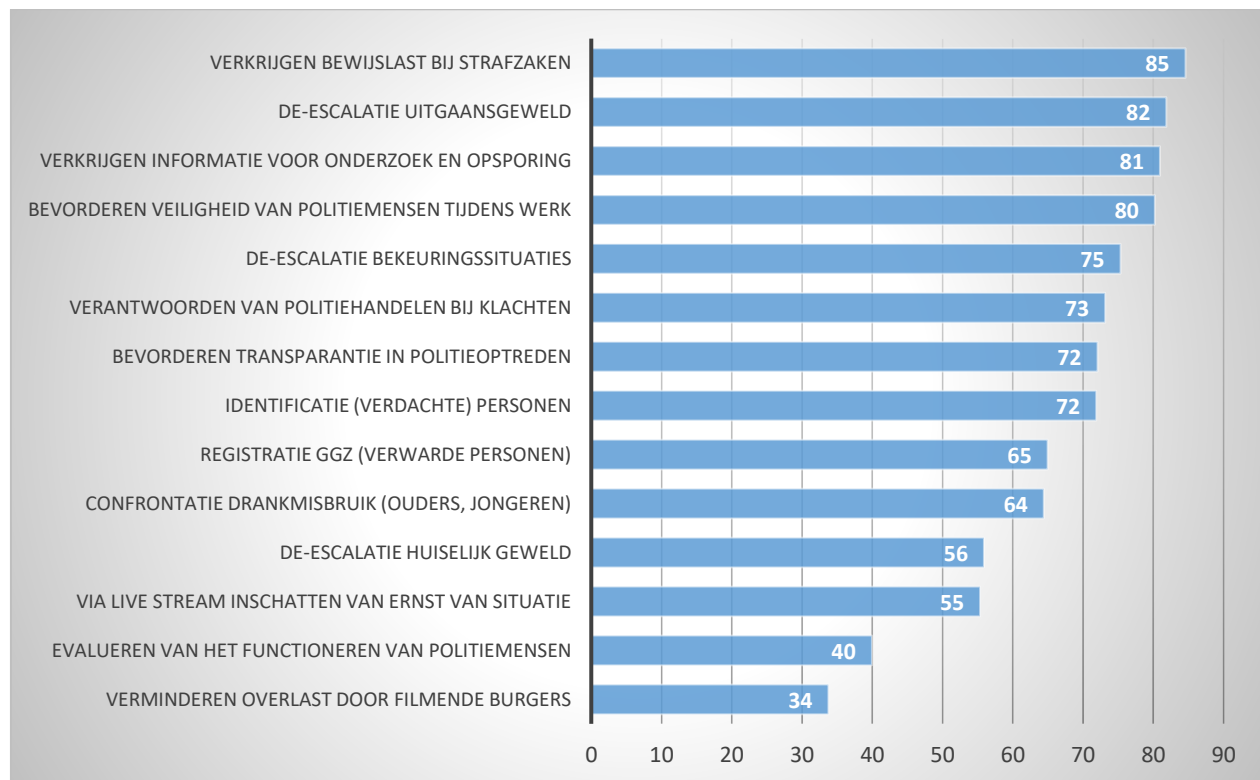
7. Ervaringen met bodycams: beoordeling en werkbeleving

Dit hoofdstuk beschrijft de praktijkervaringen met bodycams van deelnemers aan de proeftuinen. Eerst wordt ingegaan op de opbrengsten van bodycamgebruik. Voor welke zaken is de bodycam een nuttig hulpmiddel? Aansluitend worden de effecten op werkbeleving beschreven en tot slot gaan we in op onvoorziene en vaak ook ongewenste neveneffecten van bodycamgebruik.

7.1 Beoordeling bodycams

Bij 12 van de 14 voorgelegde onderwerpen vindt meer dan de helft van de deelnemers de bodycam een (zeer) nuttig hulpmiddel (grafiek 7.1). Deelnemers vinden de bodycam vooral nuttig om uitgaansgeweld te de-escaleren (82%) en om de veiligheid van politiemensen tijdens hun werk te bevorderen (80%). De-escalatie van uitgaansgeweld speelt vooral *tijdens* een politieoptreden en meer veiligheid voor politiemensen speelt zowel *voor*, *tijdens* als *na* een politieoptreden. Het dragen van een bodycam voorkomt volgens de deelnemers incidenten met agressie of geweld. Daarnaast voelen politiemensen zich vaak gesteekt door het feit dat er beelden zijn van hun optreden. Hierdoor ontstaat meer inzicht in de context van een incident en kan de rechtmatigheid van hun handelen (objectief) worden beoordeeld.

Grafiek 7.1: percentage deelnemers dat op basis van ervaring in de proeftuin de bodycam een (zeer) nuttig hulpmiddel vindt (draggers en niet-dragers, n=551).

Twee andere onderwerpen die zeer hoog scoren zijn: het verkrijgen van bewijslast bij strafzaken (85%) en het verkrijgen van informatie voor onderzoek en opsporing (81%). De meerwaarde van de bodycam is hierbij vooral *na* een politieoptreden. Het gaat over het gebruik van de opnames achteraf.

Relatief weinig deelnemers vinden bodycams een nuttig middel voor het evalueren van het functioneren van politiemensen (40%). Ook het inzetten van bodycams om overlast door filmende burgers tegen te gaan, wordt door relatief weinig deelnemers als nuttig beschouwd (34%).

Van de diverse onderwerpen is een Likertschaal gemaakt (Cronbachs alfa= 0,88). Aansluitend is getoetst of de antwoorden van dragers significant verschillen van de antwoorden van niet-dragers. Hieruit komt naar voren dat dragers over de gehele linie iets meer waarde toekennen aan de inzet van bodycams dan de niet-dragers.¹¹ Het is onduidelijk waardoor dit verschil wordt veroorzaakt. Mogelijk hadden dragers al op voorhand een positiever oordeel over het gebruik van bodycams – twee op de drie dragers heeft zich immers zelf aangemeld voor deelname aan de proeftuin (par. 3.1). Het is ook denkbaar dat niet-dragers op voorhand juist wat sceptischer waren over de inzet van bodycams: 69% van de niet-dragers heeft immers op voorhand aangegeven *niet* met de bodycam te willen werken (par. 3.1). Daarnaast is het mogelijk dat de dragers door hun praktijkervaringen een positiever beeld hebben gekregen van de waarde van de bodycam.

Uit de focusgroepen komt naar voren dat de bodycam bijdraagt aan meer veiligheid voor zowel burgers als politiemensen in het publieke domein. Tegelijkertijd wordt benadrukt dat de bodycam niet het panacee is tegen allerlei vormen van overlast, agressie en geweld. Zoals eerder benoemd, heeft de bodycam geen effect op burgers die ernstig onder invloed zijn van bewustzijnsveranderende middelen (alcohol, drugs en medicijnen). Ook is er geen effect bij ernstig verwarde personen met psychotisch gedrag. Hoe een persoon reageert op de bodycam is dus afhankelijk van de mate waarin iemand aanspreekbaar is en een afweging kan maken om ander gedrag te vertonen.

7.2 Werkbeleving

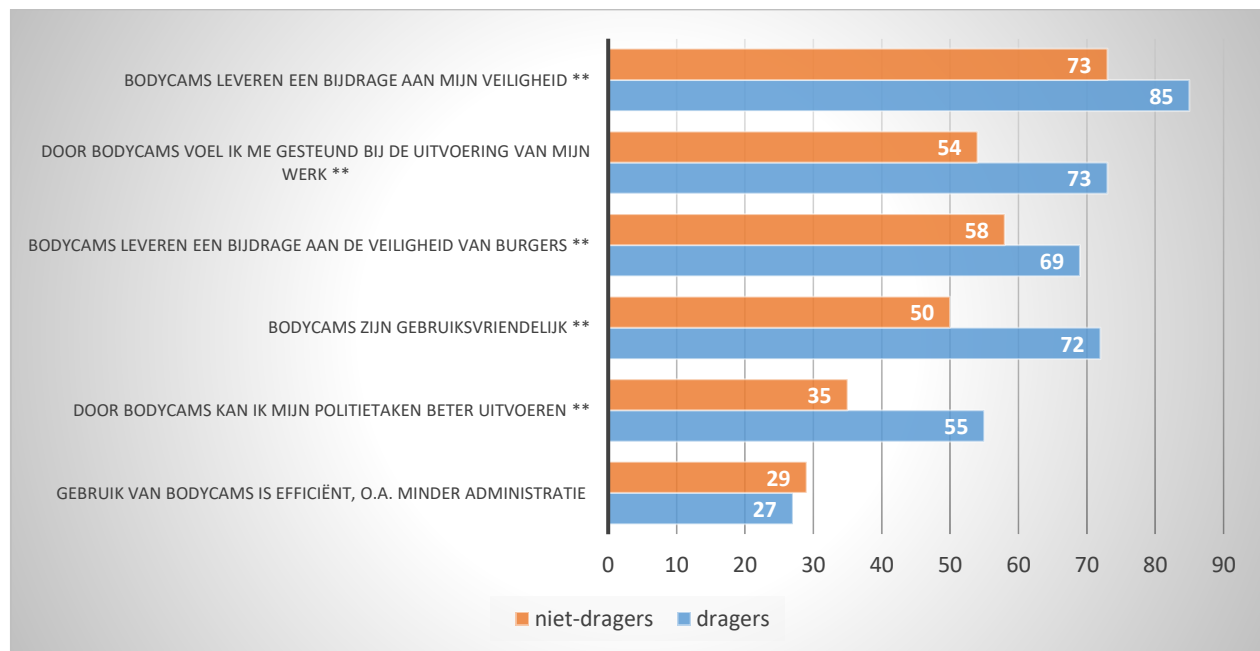
Bodycams hebben duidelijk een positief effect op werkbeleving: politiemensen voelen zich door de bodycam veiliger (85%) en gesteund bij de uitvoering van hun werk (73%). Naar verhouding worden de positieve effecten significant vaker door dragers dan door niet-dragers benadrukt. Het is vooralsnog onduidelijk waardoor dit verschil tussen dragers en niet-dragers kan worden verklaard. Mogelijk waren dragers al op voorhand positiever gestemd over de mogelijke werking van bodycams (*inschatting vooraf*), maar het is ook mogelijk dat positieve praktijkervaringen hierbij een rol spelen (*feitelijke ondervindingen*).

Uit eerder onderzoek (o.a. Beke, 2011) kwam naar voren dat de gebruiksvriendelijkheid van bodycams aanzienlijk te wensen overlaat. Volgens de gebruikers vertoonden de bodycams regelmatig technische mankementen en daarnaast vonden gebruikers de bodycam lastig draagbaar, onder andere door te veel snoeren of problemen bij de bevestiging. Uit dit onderzoek komt naar voren dat bijna driekwart van de

¹¹ Naast de overall-analyse (verschil in gemiddelde score op Likertschaal), zijn er ook analyses op itemniveau uitgevoerd. Draggers vinden bodycams significant nuttiger dan niet-daggers bij de volgende onderwerpen: bevorderen veiligheid politiemensen, confrontatie drankmisbruik (ouders, jongeren), registratie GGZ (verwarde personen) en bevorderen transparantie politieoptreden.

dragers de bodycams wél gebruiksvriendelijk vindt (72%). In dit opzicht is er dus al sprake van winst. Toch is een groot deel van de door deelnemers genoemde verbeterpunten van technische aard.¹² Dagelijkse ergernissen hebben veelal te maken met de batterijduur, de uploadsnelheid (i.c. de kwaliteit van de internetverbinding), de omvang van de bodycam en het feit dat de bodycam nog onvoldoende ‘*hufteproof*’ zou zijn. Andere zaken die voor veel deelnemers een doorn in het oog zijn, hebben vooral te maken met autorisaties en het beheer van de opnames. Deelnemers zouden zelf meer regie willen hebben over de opnames. Ook vinden ze dat de digitale infrastructuur te wensen overlaat, waardoor het erg lastig is om de opnames met anderen, zoals het OM, te kunnen delen. Dit komt tot uitdrukking in het feit dat een meerderheid van de deelnemers het gebruik van de bodycam inefficiënt vindt (zie onderste staaf, grafiek 7.2). Het werken met de bodycam zorgt voor meer administratieve besognes.

Grafiek 7.2: werkbeleving (% deelnemers dat stelling ondersteunt, n=551).

** significant verschil tussen dragers en niet-dragers, $p < 0,01$.

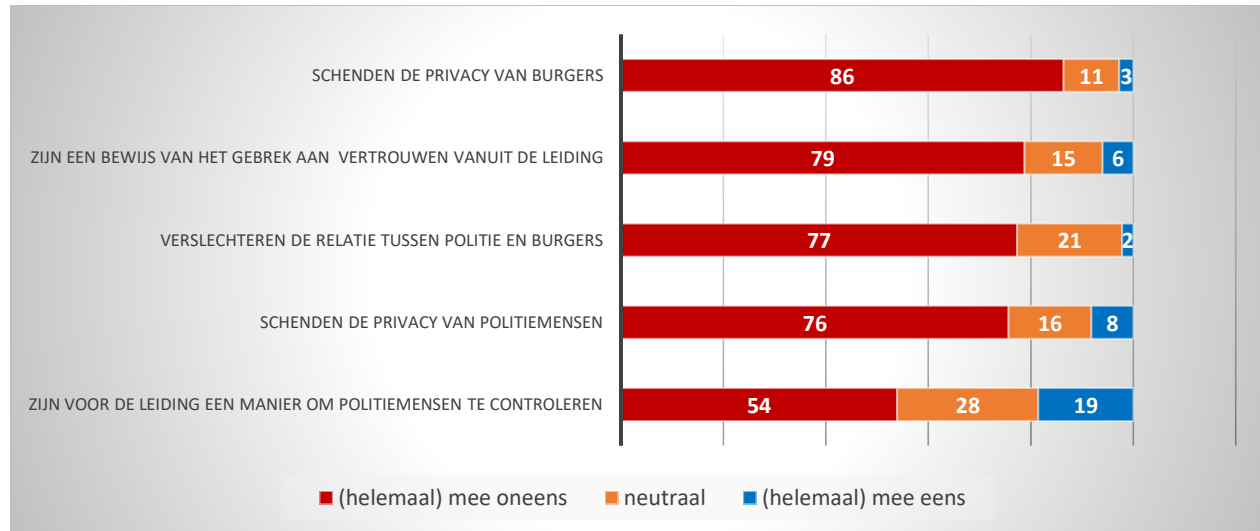
7.3 Neveneffecten

Uit grafiek 7.3 komt naar voren dat deelnemers aan de proeftuinen het voornamelijk oneens zijn met de stellingen over negatieve effecten van bodycamgebruik. De stelling dat het gebruik van bodycams zou leiden tot een schending van de privacy van burgers wordt slechts door een enkeling ondersteunt. Opvallend is dat de deelnemers zich meer zorgen lijken te maken over een schending van hun eigen privacy. Het grootste zorgpunt is namelijk dat leidinggevenden de opnames met de bodycam zouden

¹² Deelnemers hebben in de online enquête verbeterpunten kunnen aandragen en aan de deelnemers van de focusgroepen is gevraagd of zij nog tips hebben voor de korpsleiding bij toekomstig bodycamgebruik.

kunnen gebruiken om hun mensen te controleren: ongeveer 1 op de 5 deelnemers ziet dit als een mogelijk effect van bodycams.

Grafiek 7.3: antwoordpercentages bij stellingen over ongewenste neveneffecten van bodycams (n=551).

Uit een nadere analyse komt naar voren dat de niet-dragers over de hele linie iets pessimistischer zijn over bodycamgebruik dan de dragers. Met uitzondering van de stelling over schending van de privacy van burgers (h)erkennen de niet-dragers significant vaker de genoemde ongewenste neveneffecten (T-test, $p < 0,01$).

Uit de focusgroepen komt naar voren dat bodycams de vertrouwensband met de burger kunnen verstoren. *“Lang niet iedereen vindt het prettig om te worden gefilmd. Ook omdat voor de burger niet duidelijk is wat er vervolgens met de beelden wordt gedaan.”* Ter relativering merken andere deelnemers op dat camera’s een vrijwel onontkoombaar onderdeel vormen van het huidige publieke domein. Ze verwachten dat bodycams, net zoals bewakingscamera’s, uiteindelijk als vanzelfsprekend zullen worden beschouwd. *“Hoe vaker de bodycam wordt gebruikt, hoe normaler het wordt en uiteindelijk wordt het geaccepteerd. Het heeft gewoon tijd nodig.”*

Een ander neveneffect dat tijdens de focusgroepen is benoemd, is intern van aard. Er zijn weliswaar afspraken gemaakt dat de opnames niet bij beoordelingsgesprekken mogen worden gebruikt, maar de opnames mogen wel worden opgevraagd bij een VIK- onderzoek (Veiligheid, Integriteit en Klachten). *“Dan zijn de beelden niet meer ondersteunend voor mijn werk, maar dan worden de beelden een middel om mijn wandelgangen te controleren.”* De bodycamdragers vinden dat de spelregels duidelijk moeten zijn.

Onder collega’s wordt er gediscussieerd over de bodycam. Sommigen verwelkomen het apparaat, maar een grote groep is kritisch. Veel politiemensen voelen zich kwetsbaar bij de uitoefening van hun werk en zijn in het verlengde hiervan onzeker en argwanend over de wijze waarop de opnames zullen worden gebruikt. De bodycamdragers stellen dat het zaak is om deze argwaan weg te nemen door heldere regels.

8. Samenvattende conclusies

Regie en organisatie proeftuinen

De start van de proeftuinen verliep niet vlekkeloos. Er waren technische en organisatorische problemen waardoor later is gestart dan beoogd. Deze problemen – onder andere te weinig beschikbare bodycams, te weinig mogelijkheden tot opslag en beheer van de opnames en onduidelijkheid over de doelstelling van de inzet op proeftuinniveau – hebben ertoe geleid dat ook tijdens het traject een aantal barrières moest worden genomen. Er was dus zeker geen sprake van een helder afgebakende testomgeving; de proeftuinen hadden veeleer een grillig verloop. Dit had ook consequenties voor de uitvoering van dit onderzoek: een evaluatie over doelbereik op proeftuinniveau was niet mogelijk. In overleg met de LPB is daarom besloten om op een hoger abstractieniveau te kijken naar de opvattingen en praktijkervaringen van deelnemers aan de proeftuinen. Het *‘trial and error’* verloop van de proeftuinen is overigens niet per definitie nadelig. Al doende zijn er veel leerzame en bruikbare ervaringen opgedaan.

Voor deze evaluatie hebben we meermaals gesproken met diverse betrokkenen: mensen van de projectorganisatie, dossierhouders, dragers en niet-dragers. Ook is er een online survey uitgevoerd onder 551 deelnemers. Door deze omvangrijke kwantitatieve dataset te analyseren en aansluitend te combineren met diverse kwalitatieve bevindingen, is een volledig en tegelijkertijd genuanceerd beeld ontstaan van de effecten van bodycamgebruik op het operationele politiewerk.

Effecten van bodycams op het operationele politiewerk

Deelnemers aan de proeftuinen zien bodycams vooral als een nuttig middel ter vergroting van hun *eigen* veiligheid. Bodycams dragen volgens hen in mindere mate bij aan de veiligheid van burgers of aan de algehele veiligheid in het publieke domein.

Het vergroten van de eigen veiligheid heeft voor een deel te maken met de de-escalerende werking die kan optreden bij (verontwaardigde of agressieve) burgers, maar politiemensen voelen zich vooral gesterkt doordat de beelden inzicht geven in de context van een situatie en ze mede hierdoor hun eigen handelen beter kunnen verantwoorden. De bodycamopnames vormen volgens hen een belangrijke (objectieve) aanvulling op hun eigen proces-verbaal van bevindingen. Ook zijn de opnames zeer bruikbaar als bewijslast bij strafzaken.

Bodycams hebben vooral een effect op het **gedrag van burgers**: de wetenschap gefilmd te worden, leidt in de regel tot meer normconform gedrag en kan ook leiden tot minder agressie en geweld. Hoewel de bodycams relatief vaak worden ingezet tijdens horecadiensten, zijn vrijwel alle deelnemers het erover eens dat het effect van het gefilmd worden wegvalt als sprake is van overmatig middelengebruik (alcohol, drugs). Ook bij zogenoemde verwarde personen met psychotisch gedrag is het effect van de bodycam nagenoeg nihil. Hoewel bodycamgebruik in genoemde situaties geen preventieve of de-escalerende werking heeft, kunnen de beelden nog wel nuttig zijn bij het achteraf beoordelen van situaties en daarmee dienen als hulpmiddel bij de uitoefening van de politietaak.

Bodycams hebben een gering effect op het **gedrag van collega's** die betrokken zijn bij een incident en die dus ook kunnen worden gefilmd. Ook de betreffende collega's geven zelf aan dat zij op dezelfde (professionele) wijze handelen als wanneer zij niet zouden worden gefilmd. Toch komt uit de focusgroepen naar voren dat er wel degelijk sprake kan zijn van een gedragsverandering: sommige collega's blijven liever uit beeld en als zij toch gefilmd worden, zijn zij doorgaans iets meer op hun qui-vive en gedragen zij zich bewuster.

Bodycams hebben het minste effect op het **gedrag van de dragers**. Zij geven aan dat ze 'gewoon doen, wat ze moeten doen'. Toch is uit de beschrijving van concrete werksituaties naar voren gekomen dat bodycamgebruik ook bij dragers kan werken als een katalysator voor professioneel gedrag.

Techniek

Technische problemen zijn minder aan de orde als het gaat over de bediening, de bevestiging en de draagbaarheid van de bodycam. De meeste bodycams zijn tegenwoordig gebruiksvriendelijk. Alleen bij bepaalde typen bodycams zijn er nog problemen met snoeren en/of de bevestiging aan kleding.

De voornaamste technische problemen hebben te maken met het uploaden van data, het bewaren en beveiligen van data en het doorsturen van de opnames naar andere belanghebbenden, zoals het OM. Een hieraan gekoppeld probleem is de beheersbaarheid van een immense en steeds groter wordende hoeveelheid data. Dit is vooral aan de orde als politiemensen de bodycam gedurende hun hele dienst aanzetten om de context van incidenten zo volledig mogelijk in kaart te brengen. Hoewel hiermee willekeur wordt voorkomen, levert dit wel een enorme databulk op. Het ook op langere termijn kunnen reguleren van data, vraagt daarom om beantwoording van vragen als: Hoe lang kunnen en mogen data bewaard worden? Hoe worden relevante beelden geselecteerd? Wanneer is een zaak afgerond? Hoe worden de data vernietigd? Met het oog op nieuwe ontwikkelingen, zoals het koppelen van de opnames aan GPS-gegevens en overige meta-data, is het belangrijk om zicht te krijgen op hoeveel (extra) tijd nodig is voor databeheer. Op basis van ervaringen uit het buitenland – bijvoorbeeld van de London Metropolitan Police, waar op grote schaal met bodycams wordt gewerkt – kan worden geleerd dat het aanstellen van video-regisseurs essentieel is om het kaf van het koren te scheiden. Het inzetten van bodycams vraagt dus om extra capaciteit en meer functiespecialisatie (zoals databeheerders, video-regisseurs, databeveiligers). Door deze extra capaciteit te leveren kunnen politiemensen optimaal gebruik maken van de bodycam zonder dat dit leidt tot extra (administratieve) werkzaamheden en zonder dat dit afbreuk doet aan de uitvoering van primaire politietaken.

Oog versus lens

Er bestaat argwaan onder politiemensen dat de opnames mogelijk tegen hen kunnen worden gebruikt. Wat als de opnames niet of slechts gedeeltelijk overeenkomen met de eigen zintuiglijke waarneming? Op basis van eerder onderzoek (o.a. Philips, 2016) kan geconcludeerd worden dat hoe politiemensen en hoe bodycams een bepaalde situatie 'waarnemen' per definitie verschilt. Het waarnemen van een situatie en het interpreteren van diezelfde situatie door politiemensen gebeurt gelijktijdig en wordt gelabeld op basis van eerder opgedane ervaringen. Anders gezegd, de waarneming door politiemensen is subjectief. De interpretatie van waarnemingen bepaalt feitelijk de waarde van wat er gezien wordt en vervolgens hoe

het beste gehandeld zou kunnen worden. Een bodycam is enkel een lens en het blikveld is beperkt door de technische mogelijkheden van de camera. Bodycambeelden kunnen objectief genoemd worden, omdat interpretatie van beelden ontbreekt. Op basis van eerder onderzoek kan geconcludeerd worden dat subjectieve waarneming een combinatie is van zien en interpreteren en dat de opnames van een 'objectieve' bodycam niet per se een meer waarheidsgetrouw beeld van een bepaalde situatie opleveren. Bodycams kunnen een nuttig technisch hulpmiddel zijn, als daarbij meegenomen en meegewogen wordt dat het oog van politiemensen per definitie een ander beeld oplevert dan de lens van de camera.

Bodycams en de veiligheidsparadox

Uit de evaluatie komt naar voren dat de reden om al dan niet te willen werken met bodycams alles te maken heeft met de eigen veiligheid. Politiemensen die bewust kiezen *voor* de bodycam zeggen dat de opnames als tegenbewijs kunnen worden gebruikt worden bij klachten van burgers. Opnames tonen dan aan dat er professioneel en integer is gehandeld. Door de bodycam voelen zij zich veiliger. Politiemensen die bewust kiezen om de bodycam juist *niet* te gebruiken zeggen dat de opnames een onvolledig en onjuist beeld van hun handelen kunnen geven. De opnames kunnen onterecht tegen hen gebruikt worden, aldus de ondervraagden. Dit kan vervelende en onvoorziene consequenties hebben en de veiligheid van politiemensen ondermijnen. Opvallend hierbij is de veronderstelde negatieve rol van leidinggevend.

Het is zaak een oplossing te vinden voor deze veiligheidsparadox. Anders wordt de bodycam door de ene groep politiemensen ingezet vanwege de eigen veiligheid, terwijl de andere groep politiemensen om exact dezelfde reden de bodycam juist niet wil gebruiken.

Tussen de regels

Uit deze evaluatie is duidelijk naar voren gekomen dat er op straat vaak anders wordt gehandeld dan door de LPB als regel wordt gehanteerd. Het Landelijk Inzetkader is niet bij iedereen bekend en bovendien beschouwen de meeste deelnemers het inzetkader vooral als een richtlijn waarbinnen zij nog veel handelingsvrijheid hebben. Zo wordt niet altijd aan burgers kenbaar gemaakt dat er opnames worden gemaakt, wordt er met enige regelmaat gefilmd in woningen en komt het meermaals voor dat de bodycamopnames al zijn bekeken vóórdat het proces-verbaal van bevindingen is opgesteld. Het afwijken van de regels is meestal ingegeven uit veiligheidsoverwegingen. Het is belangrijk om aandacht te hebben en te houden voor de wijze waarop gebruikers hun vrije ruimte gebruiken en hierover een open discussie te voeren. Inzicht in het zogenoemde 'grijze gebied' levert immers aanknopingspunten op om de aansturing en het beheer beter in te kunnen richten.

Hoe nu verder?

Dit onderzoek bevestigt eerdere onderzoeksbevindingen over het gebruik van bodycams: bodycams zijn een bruikbaar hulpmiddel bij de uitvoering van politiewerk. Voor toekomstig gebruik is het echter noodzakelijk om een professionaliseringsslag te maken. Op dit moment is het slagen van de inzet van bodycams nog afhankelijk van de houding en welwillendheid van een deel van de politiemensen. Een handleiding, uitleg en tijd om met de bodycam te (leren) werken zouden hierin belangrijk zijn. Als

onderdeel van deze professionalisering is het aan te bevelen om al tijdens de opleiding aandacht te besteden aan het gebruik van bodycams als onderdeel van professioneel politiehandelen.

Tevens is het aan te raden om gebruik te maken van enthousiaste en ervaren bodycamdragers en juist deze groep optimaal te faciliteren in hun voortrekkersrol. Hiermee wordt mogelijk ook voorkomen dat politiemensen op eigen initiatief en buiten alle kaders om apparatuur aanschaffen.

De meerwaarde van nieuwe technologie wordt vaak overschat. Om een weloverwogen afweging te maken tussen de inzet van meer middelen of juist meer mensen is het van belang om de inzet van bodycams ook op lange termijn te evalueren.

Bijlage 1: Geraadpleegde bronnen

- Ariel, B. (2016). The effect of police body-worn videos on use of force, complaints and arrests in large police departments. *The Journal of Criminal Law and Criminology*, 106, 101-136.
- Ariel, B. (2016). Increasing cooperation with the police using body-worn cameras. *Police Quarterly*, 19, 326-362
- Ariel, B. e.a. (2017). Contagious Accountability: A Global Multisite Randomized Controlled Trial on the Effect of Police Body-Worn Cameras on Citizens' Complaints Against the Police. *Criminal Justice and Behavior*, Vol. 44 (2), 293–316. DOI: 10.1177/0093854816668218.
- Ariel, B., & Farrar, W. A. (2012). *The Rialto police department wearable cameras experiment: Crimpost* (Experimental protocol). Retrieved from <http://www.crim.cam.ac.uk/research/experiments/rex-post/rialto.pdf>.
- Ariel, B., Farrar, W. A., & Sutherland, A. (2015). The effect of police body-worn cameras on use of force and citizens' complaints against the police: A randomized controlled trial. *Journal of Quantitative Criminology*, 31 (3), 509-535.
- Ariel, B., Sutherland, A., Henstock, D., Young, J., Drover, P., Sykes, J., Henderson, R. (2016). Wearing body cameras increases assaults against officers and does not reduce police use of force: Results from a global multi-site experiment. *European Journal of Criminology*, 13 (6). doi:10.1177/1477370816643734
- Ariel, B., Sutherland, A., Henstock, D., Young, J., and Sosinsk, G. (2018). The Deterrence Spectrum: Explaining Why Police Body-Worn Cameras 'Work' or 'Backfire' in Aggressive Police–Public Encounters'. *Policing*, 12(1), p. 6–26.
- Flight, S. (2016). *Het beeld van de bodycam. Opinions van politiemensen over bodycams en goede voorbeelden uit de politiepraktijk*. Amsterdam: Flight Onderzoek & Advies.
- Flight, S. (2017). *De mogelijke meerwaarde van bodycams voor politiewerk. Een internationaal literatuuronderzoek*. Amsterdam: Politie & Wetenschap (93).
- Ham, T. van, Kuppens, J. & Ferwerda, H. (2011). *Mobiel cameratoezicht op scherp. Effecten op geweld tegen de politie en het politieproces in beeld*. Arnhem: Bureau Beke.
- Jennings, W. G., Fridell, L. A., & Lynch, M. D. (2014). Cops and cameras: Officer perceptions of the use of body-worn cameras in law enforcement. *Journal of Criminal Justice*, 42 (6), 549-556.
- Jennings, W. G., Lynch, M. D., & Fridell, L. A. (2015). Evaluating the impact of police officer body-worn cameras (BWCs) on response-to-resistance and serious external complaints: Evidence from the Orlando Police Department (OPD) experience utilizing a randomized controlled experiment. *Journal of Criminal Justice*, 43, 480-486.

- Jennings, W.G., et al. (2017). A Quasi-Experimental Evaluation of the Effects of Police Body-Worn Cameras (BWCs) on Response-to-Resistance in a Large Metropolitan Police Department. In: *Deviant Behavior*, 38(11), 1332-1339. <http://dx.doi.org/10.1080/01639625.2016.1248711>
- Perkins, G. (2018). 'Lights, Camera, Action! Body-Worn Cameras: Challenges and Opportunities in Police Research'. *Policing*, 12(1), p.120–124.
- Phillips, S.W. (2016). Eyes are not Cameras: The Importance of Integrating Perceptual Distortions, Misinformation, and False Memories into the Police Body Camera Debate. *Policing*, 12(1), p. 91–99.
- Kersting, S., Naplava, T., Reutemann, M., & Scheer-Vesper, C. (2017). *Die deeskalierende Wirkung von Bodycams im Wachdienst der Polizei Nordrhein-Westfalen: Zwischenbericht*. Gelsenkirchen: Institut für Polizei- und Kriminalwissenschaft der Fachhochschule für öffentliche Verwaltung NRW.
- Programma Sensing – Landelijk Project Bodycams (2017). *Voorlopig inzetkader Bodycams bij operationeel gebruik – versie 1.2*. Driebergen: politie.
- Ready, J. T., & Young, J. T. (2015). The impact of on-officer video cameras on police–citizen contacts: Findings from a controlled experiment in Mesa, AZ. *Journal of Experimental Criminology*, 11 (3), 445-458.
- Rowe, M., Pearson, G., and Turner, E. (2018). Body-Worn Cameras and the Law of Unintended Consequences: Some Questions Arising from Emergent Practices. *Policing*, 12(1), p. 83–90.
- Taylor, E. (2016). Lights, Camera, Redaction... Police Body-Worn Cameras; Autonomy, Discretion and Accountability. *Surveillance & Society*, 144, 128.

Bijlage 2: Opzet quick scan

Vragen t.b.v. de QuickScan

Voor de QuickScan moeten in elk geval de volgende vragen worden beantwoord:

1. Wanneer is de proeftuin gestart (of gaat deze starten)? Is er ook een einddatum?
2. Wat is het doel van elke afzonderlijke proeftuin?
3. Hoeveel medewerkers nemen deel aan de proeftuin?
4. Wat zijn de kaders? Is het landelijke inzetkader leidend of is er ook een lokaal inzetkader gemaakt? Zijn er specifieke afspraken gemaakt in de lokale driehoek?
5. Is er een instructie gegeven aan de dragers? Waaruit bestond deze instructie? Zijn er richtlijnen voor het gebruik? In hoeverre hebben dragers zelf de regie over het aan- en uitzetten van de camera?
6. Hoe zijn collega's en burgers op de hoogte gesteld van de proeftuin?
7. Hoeveel mensen hebben inmiddels ervaring opgedaan in het werken met de bodycam? (Hoeveel komen daar nog bij?)
8. Welke medewerkers zijn relevant om deel te nemen aan de focusgroepen? Vertrekpunt is dat ze voldoende praktijkervaring hebben in het dragen van een bodycam.
9. Welke relevante documenten zijn beschikbaar (bijvoorbeeld richtlijnen, instructies, persberichten, interne en externe communicatie over de proeftuin, beleidsdocumenten (organisatie van de proeftuin, lokaal inzetkader, et cetera)

Bovenstaande vragen kunnen voorafgaand aan elk telefonisch interview aan de dossierhouders worden gemaild. Ze hebben dan tijd om e.e.a. voor te bereiden/uit te zoeken.

Van elk interview wordt een kort verslag gemaakt, waarbij de interviewvragen leidend zijn.

Bijlage 3: Uitnodiging tot deelname vragenlijst

Beste collega,

Op dit moment wordt in 30 proeftuinen op landelijk niveau onderzoek gedaan naar het gebruik van **bodycams**. De onderzoeksdoelen hebben betrekking op de juridische aspecten, de techniek en het operationele gebruik, waarbij het operationele onderzoek zich richt op het gebruik voor, tijdens en na een inzet. De resultaten van deze onderzoeken tezamen vormen een concreet advies aan de Korpsleiding over de reguliere inzet van bodycams bij de Politie. Dit advies moet in het tweede kwartaal 2018 worden opgeleverd.

Je ontvangt bij deze de uitnodiging mee te doen aan deze enquête, omdat je, als drager of als niet-drager, deelnemer bent in één van de 30 proeftuinen. Wij vernemen dan ook graag jouw ervaringen en opvattingen over het gebruik van bodycams. Dit is dus dé kans om je mening over bodycams te geven! De resultaten van deze enquête worden anoniem verwerkt.

Het invullen van de vragenlijst duurt ongeveer 15 minuten. Je kunt de lijst tussentijds stoppen om op een later moment de draad weer op te pakken. Wil je de vragenlijst binnen 10 dagen invullen? De uiterste invuldatum is 25 maart a.s. maar vlot invullen van de enquête voorkomt vervelende reminders in je mailbox.

Je kunt de vragenlijst openen door op [deze link](#) te klikken. De vragenlijst opent dan automatisch in een nieuw venster. Uw wachtwoord is: @@LoginCode@@

Mocht je om wat voor reden dan ook afzien van deelname of nog vragen hebben, dan kun je contact opnemen met het projectsecretariaat Landelijk Project Bodycams – 06-[redacted] of mailen naar bodycam@politie.nl. De uitkomst van deze enquête plaatsen wij in mei 2018 op de onderwerp-pagina 'Bodycam' op Intranet

Jouw medewerking wordt zeer gewaardeerd! Dank je wel namens het Landelijk Project Bodycams.

Met vriendelijke groet,

[redacted] – operationeel projectleider Bodycams

Joyce Kerstens – Lectoraat Cybersafety – projectleider evaluatieonderzoek

Bijlage 4: Vragenlijst

Welkom bij de vragenlijst over het gebruik van bodycams door de politie.

U kunt hier uw inlogcode invullen:

1 We beginnen met enkele algemene vragen.

1. Wat is uw leeftijd?
2. Bent u zelf bodycamgebruiker en/of gebruiken uw directe collega's een bodycam?
 - ☐ Ik gebruik zelf een bodycam en mijn directe collega's ook (ik kan dus gefilmd worden door directe collega's)
 - ☐ Ik gebruik zelf een bodycam, mijn directe collega's niet (ik kan dus niet gefilmd worden door directe collega's)
 - ☐ Ik gebruik zelf géén bodycam, mijn directe collega's wèl (ik kan dus gefilmd worden door directe collega's)
 - ☐ ik gebruik zelf géén bodycam en mijn directe collega's ook niet --> einde vragenlijst
3. De proeftuinen met bodycams vinden plaats in heel Nederland. Binnen welke eenheid bent u direct of indirect betrokken bij een proeftuin?
 - ☐ Landelijke Eenheid
 - ☐ Den Haag
 - ☐ Rotterdam
 - ☐ Noord-Nederland (Friesland, Groningen, Drenthe)
 - ☐ Noord-Holland
 - ☐ Midden-Nederland
 - ☐ Oost-Nederland
 - ☐ Oost-Brabant
 - ☐ Zeeland/West-Brabant
 - ☐ Limburg
4. Kunt u aangeven voor welk doel of voor welke doelen de bodycams binnen uw proeftuin worden ingezet? U kunt meerdere antwoorden aankruisen.

☐ de-escalatie bekeuringssituaties☐ de-escalatie uitgaansgeweld☐ de-escalatie huiselijk geweld☐ confrontatie drankmisbruik (ouders, jongeren)☐ verminderen overlast door filmende burgers☐ identificatie (verdachte) personen☐ registratie GGZ (verwarde personen)	☐ via <i>live streaming</i> inschatten van de ernst van een situatie (met oog op opschaling of afschaling)☐ bevorderen veiligheid van politiemensen tijdens werk☐ bevorderen transparantie in politieoptreden☐ verkrijgen informatie voor onderzoek en opsporing☐ verkrijgen bewijslast bij strafzaken☐ verantwoorden van politiehandelen bij klachten☐ evalueren van het functioneren van politiemensen

5. Kunt u aangeven wat het **voornaamste** doel is waarvoor de bodycams binnen uw proeftuin worden ingezet?

☐ de-escalatie bekeuringssituaties ☐ de-escalatie uitgaansgeweld ☐ de-escalatie huiselijk geweld ☐ confrontatie drankmisbruik (ouders, jongeren) ☐ verminderen overlast door filmende burgers ☐ identificatie (verdachte) personen ☐ registratie GGZ (verwarde personen)	☐ via <i>live streaming</i> inschatten van de ernst van een situatie (met oog op opschaling of afschaling) ☐ bevorderen veiligheid van politiemensen tijdens werk ☐ bevorderen transparantie in politieoptreden ☐ verkrijgen informatie voor onderzoek en opsporing ☐ verkrijgen bewijslast bij strafzaken ☐ verantwoorden van politiehandelen bij klachten ☐ evalueren van het functioneren van politiemensen
---	---

6. Heeft u voordat uw proeftuin van start ging al eerder met een bodycam gewerkt?

- ☐ Ja --> introtekst
☐ Nee

Onderstaande vragen hebben uitsluitend betrekking op uw ervaringen binnen de proeftuin en niet op uw eerdere ervaringen met de bodycam.

<Als q2=3 naar q21>

2 Gebruikmaking bodycams

7. Hoe lang maakt u tijdens een dienst opnames met de bodycam?

- ☐ (bijna) tijdens de gehele dienst
☐ meer dan de helft van mijn dienst
☐ minder dan de helft van mijn dienst
☐ (bijna) nooit

8. Kunt u bij onderstaande **situaties** aangeven of u hierbij de bodycam aanzet?

	(vrijwel) nooit	soms	regelmatig	(vrijwel) altijd
Als ik op weg ben naar een incident / plaats delict (aanrijroute)	☐	☐	☐	☐
Als ik bij het incident ben aangekomen en uit de auto stap (of ander vervoermiddel)	☐	☐	☐	☐
Als ik een sfeertekening van een locatie wil maken	☐	☐	☐	☐
Als ik aanwezig in kaart wil brengen (spotten)	☐	☐	☐	☐
Als ik in gesprek ben met mogelijke getuigen	☐	☐	☐	☐
Als ik in gesprek ben met mogelijke verdachten	☐	☐	☐	☐
Als ik iemand staande houd	☐	☐	☐	☐
Als ik iemand verbaliseer	☐	☐	☐	☐
Als ik een aanhouding verricht	☐	☐	☐	☐
Als ik een incident / plaats delict verlaat (wegrijroute)	☐	☐	☐	☐

9. Wat zijn voor u **redenen** om de bodycam aan of juist uit te zetten?

	Bodycam gaat zeker aan	Bodycam gaat waarschijnlijk aan	Bodycam gaat waarschijnlijk uit	Bodycam gaat zeker uit
Als ik alleen werk en daarom wil dat anderen kunnen meekijken	☐	☐	☐	☐
Als ik met mijn collega het werk wil bespreken	☐	☐	☐	☐
Als er sprake is van een verward persoon	☐	☐	☐	☐
Als er sprake is van een dreigende situatie	☐	☐	☐	☐
Als er sprake is van huiselijk geweld	☐	☐	☐	☐
Als er sprake is van uitgaansgeweld	☐	☐	☐	☐
Als mijn directe collega stevig optreedt tegen een persoon	☐	☐	☐	☐
Als ik zelf stevig optreed tegen een persoon	☐	☐	☐	☐

10. Gebeurt het wel eens dat u vergeet om de bodycam **aan** te zetten? Bijvoorbeeld bij acute situaties die vragen om direct handelen.

- ☐ Dat gebeurt (vrijwel) nooit
- ☐ Dat gebeurt soms
- ☐ Dat gebeurt regelmatig
- ☐ Dat gebeurt (vrijwel) altijd

11. Gebeurt het wel eens dat u vergeet om de bodycam **uit** te zetten? Bijvoorbeeld omdat nieuwe zaken uw aandacht vragen.

- ☐ Dat gebeurt (vrijwel) nooit
- ☐ Dat gebeurt soms
- ☐ Dat gebeurt regelmatig
- ☐ Dat gebeurt (vrijwel) altijd

12. Gebeurt het wel eens dat u opnames met de bodycam maakt **in een woning**?

- ☐ Ja
- ☐ Nee --> naar 15

13. Maakt u een zorgvuldige afweging voorafgaand aan het maken van opnames in een woning?

- ☐ Ja
- ☐ Nee

14. Kunt u dit toelichten? Eventueel aan de hand van een voorbeeld.

3 Voorlichting / instructie over het gebruik van bodycams

15. Heeft u vooraf een **technische** instructie gehad over de werking van de bodycam?

- ☐ Ja
- ☐ Nee --> naar 18

16. Vond u deze technische instructie toereikend om in de praktijk met de bodycam te gaan werken?

- ☐ Ja --> naar 18
- ☐ Nee

17. Zo nee, welke informatie mist u?

18. Heeft u vooraf uitleg gehad over **waarvoor en wanneer** u de bodycam kunt gebruiken?

- ☐ Ja
- ☐ Nee--> naar 21

19. Vond u deze uitleg toereikend om in de praktijk met de bodycam te gaan werken?

- ☐ Ja --> naar 21
- ☐ Nee

20. Zo nee, welke informatie mist u?

< einde selectie >

21. Kent u het landelijk inzetkader bodycams (conceptversie 1.2)?

- ☐ Nee, dat ken ik niet -> ga naar 23
- ☐ Ik heb er wel van gehoord, maar ik weet niet precies wat erin staat
- ☐ Ik ben in grote lijnen bekend met dit inzetkader
- ☐ Ik ben goed op de hoogte van dit inzetkader

< Als q2=3 naar q23 >

22. In hoeverre is het landelijk inzetkader bodycams (conceptversie 1.2) voor u leidend bij het werken met bodycams?

- ☐ Ik ben niet met dit inzetkader bezig
- ☐ Ik gebruik het inzetkader vooral als richtlijn, waarbij ik zelf nog veel handelingsvrijheid heb
- ☐ Ik gebruik het inzetkader vooral als voorschrift, met strikte regels over wat ik wel en niet mag.

23. Is het landelijk inzetkader voor u werkbaar in de praktijk?

- ☐ Ja -> naar 24
- ☐ Nee -> naar 23a.

23a. Kunt u toelichten waarom het inzetkader voor u niet werkbaar is in de praktijk?

< Als q2=3 naar q24_x>

4 Regie over gebruik bodycams

24. Hoe is uw deelname aan de proeftuin tot stand gekomen?

- ☐ Ik heb me vrijwillig aangemeld
- ☐ Ik ben gevraagd door mijn leidinggevende, maar ik kon zelf bepalen of ik wel of niet meedeed
- ☐ Ik moest van mijn leidinggevende meedoen

<q24_x alleen als q2=3>

24_x Wilde u zelf als bodycamgebruiker aan de proeftuin meedoen?

- ☐ Ja: Ik heb me vrijwillig aangemeld, maar ik viel buiten de selectie
- ☐ Nee: Ik ben gevraagd door mijn leidinggevende, maar ik heb geweigerd
- ☐ Nee: ik heb op voorhand aangegeven dat ik geen bodycam wil gebruiken

<Als q2=3 naar q32_x>

25. Bepaalt u zelf wanneer u de bodycam aan of uitzet?

- ☐ Ja
- ☐ Ja, meestal wel
- ☐ Nee, meestal niet
- ☐ Nee, nooit

26. Bekijkt u de door u gemaakte opnames naderhand?

- ☐ Ja, altijd
- ☐ Ja, meestal wel
- ☐ Nee, meestal niet
- ☐ Nee, nooit

27. Wanneer bekijkt u de door u gemaakte opnames?

- ☐ Voorafgaand aan het opstellen van het PV
- ☐ Tijdens het opstellen van het PV
- ☐ Na het opstellen van het PV

28. Is het technisch mogelijk dat anderen (bijvoorbeeld de meldkamer of collega's) **live** meekijken als u met de bodycam opnames maakt (*live streaming*)?

- ☐ Ja
- ☐ Nee -> naar 30

29. Kunt u zelf bepalen of anderen **live** meekijken als u met de bodycam opnames maakt (*live streaming*)?

- ☐ Ja, altijd
- ☐ Ja, meestal wel
- ☐ Nee, meestal niet
- ☐ Nee, nooit

30. Kunt u zelf bepalen of de door u gemaakte bodycambeelden worden bewaard?

- ☐ Ja, altijd
- ☐ Ja, meestal wel
- ☐ Nee, meestal niet
- ☐ Nee, nooit

5 Communicatie over gebruik bodycams

31. Informeert u burgers als u opnames maakt?

- ☐ Ja, altijd
- ☐ Ja, meestal wel
- ☐ Nee, meestal niet
- ☐ Nee, nooit

32. Informeert u uw betrokken collega's als u opnames maakt?

- ☐ Ja, altijd
- ☐ Ja, meestal wel
- ☐ Nee, meestal niet
- ☐ Nee, nooit

<q32-x alleen als q2=2>

32_x Vertelt uw collega aan u dat hij/zij de bodycam aanzet (en u dus ook kan worden gefilmd)?

- ☐ Ja, altijd
- ☐ Ja, meestal wel
- ☐ Nee, meestal niet
- ☐ Nee, nooit

<einde selectie>

33. Wat vindt u van onderstaande stellingen?

	Dat gebeurt (vrijwel) nooit	Dat gebeurt soms	Dat gebeurt regelmatig	Dat gebeurt (vrijwel) altijd
Het expliciet kenbaar maken dat er opnames worden gemaakt, roept extra agressie op.	☐	☐	☐	☐
Het expliciet kenbaar maken dat er opnames worden gemaakt, werkt de-escalerend.	☐	☐	☐	☐
Als burgers weten dat ze worden gefilmd, zijn ze eerder geneigd om zelf ook te gaan filmen.	☐	☐	☐	☐
Het specifiek benoemen dat er wordt gefilmd, leidt tot ongewenste discussies en protest.	☐	☐	☐	☐

6 Sturing in organisatie

34. Is er een aanspreekpunt binnen uw team als u vragen heeft over het gebruik van bodycams?

- ☐ Ja
- ☐ Nee

35. In welke mate stimuleert uw leidinggevende het gebruik van bodycams?

- ☐ heel veel
- ☐ veel
- ☐ niet veel, niet weinig
- ☐ weinig
- ☐ heel weinig

36. In welke mate geeft uw leidinggevende feedback over resultaten van bodycamgebruik?

- ☐ heel veel
- ☐ veel
- ☐ niet veel, niet weinig
- ☐ weinig
- ☐ heel weinig

7 Effecten op gedrag (VOOR EN TIJDENS)

37. In hoeverre merkt u een verschil in het **doen en laten van burgers** wanneer ze met een bodycam worden gefilmd?

- ☐ Er is (vrijwel) altijd sprake van ander gedrag
- ☐ Er is meestal sprake van ander gedrag
- ☐ Er is soms sprake van ander gedrag
- ☐ Er is (vrijwel) nooit sprake van ander gedrag --> naar 39
- ☐ Weet ik niet --> naar 39

38. Waaruit bestaat dit andere gedrag van burgers? Kunt u een toelichting geven?

39. Wat vindt u van onderstaande stellingen? <items deels ontleend aan vragenlijst S. Flight>

Door bodycams.....	Dat gebeurt (vrijwel) nooit	Dat gebeurt soms	Dat gebeurt regelmatig	Dat gebeurt (vrijwel) altijd
... werken burgers beter mee.	☐	☐	☐	☐
... tonen burgers meer respect.	☐	☐	☐	☐
... plegen verdachten minder verzet bij een aanhouding.	☐	☐	☐	☐
... gedragen mensen zich minder agressief.	☐	☐	☐	☐
... dienen mensen minder klachten in tegen de politie.	☐	☐	☐	☐

<Als q2=3 naar q43x>

<onderstaand alleen als q2=1 of 2>

40. In hoeverre merkt u een verschil in het **doen en laten van uw collega's** wanneer u ze met een bodycam filmt?

- ☐ Er is (vrijwel) altijd sprake van ander gedrag
- ☐ Er is meestal sprake van ander gedrag
- ☐ Er is soms sprake van ander gedrag
- ☐ Er is (vrijwel) nooit sprake van ander gedrag --> naar 42
- ☐ Weet ik niet --> naar 42

41. Waaruit bestaat dit andere gedrag van collega's? Kunt u een toelichting geven?

42. Wat vindt u van onderstaande stellingen?

Collega's die worden gefilmd...	Dat gebeurt (vrijwel) nooit	Dat gebeurt soms	Dat gebeurt regelmatig	Dat gebeurt (vrijwel) altijd
... gedragen zich professioneler.	☐	☐	☐	☐
... geven vaker een waarschuwing.	☐	☐	☐	☐
... passen hun taalgebruik aan.	☐	☐	☐	☐
... zijn terughoudender in hun optreden.	☐	☐	☐	☐
... gebruiken minder snel geweld.	☐	☐	☐	☐

<Selectie: als q2=1 of 2>

43. In hoeverre merkt u een verschil in **uw eigen doen en laten** wanneer u een bodycam gebruikt en dus ook zelf wordt gefilmd?

- ☐ Ik gedraag me (vrijwel) altijd anders --> naar 44
- ☐ Ik gedraag me meestal anders --> naar 44
- ☐ Ik gedraag me soms anders --> naar 44
- ☐ Ik gedraag me (vrijwel) nooit anders --> naar 45

<Selectie: als q2=3>

43_x In hoeverre merkt u een verschil in **uw eigen doen en laten** wanneer u door een collega met een bodycam wordt gefilmd?

- ☐ Ik gedraag me (vrijwel) altijd anders --> naar 44
- ☐ Ik gedraag me meestal anders --> naar 44
- ☐ Ik gedraag me soms anders --> naar 44
- ☐ Ik gedraag me (vrijwel) nooit anders --> naar 45-x

44. Waaruit bestaat uw andere gedrag? Kunt u een toelichting geven?

<Selectie: q2=1 of 2>

45. Wat vindt u van onderstaande stellingen? <items deels ontleend aan vragenlijst S. Flight>

Als ik de bodycam gebruik...	Dat gebeurt (vrijwel) nooit	Dat gebeurt soms	Dat gebeurt regelmatig	Dat gebeurt (vrijwel) altijd
... gedraag ik me professioneler.	☐	☐	☐	☐
... geef ik vaker een waarschuwing.	☐	☐	☐	☐
... pas ik mijn taalgebruik aan.	☐	☐	☐	☐
... ben ik terughoudender in mijn optreden.	☐	☐	☐	☐
... gebruik ik minder snel geweld.	☐	☐	☐	☐

<Selectie: q2=3>

45_x Wat vindt u van onderstaande stellingen? <items deels ontleend aan vragenlijst S. Flight>

Als een collega mij filmt...	Dat gebeurt (vrijwel) nooit	Dat gebeurt soms	Dat gebeurt regelmatig	Dat gebeurt (vrijwel) altijd
... gedraag ik me professioneler.	☐	☐	☐	☐
... geef ik vaker een waarschuwing.	☐	☐	☐	☐
... pas ik mijn taalgebruik aan.	☐	☐	☐	☐
... ben ik terughoudender in mijn optreden.	☐	☐	☐	☐
... gebruik ik minder snel geweld.	☐	☐	☐	☐

<Als q2=3 naar 48>

<selectie: q2=1 of 2>

8 Afhandeling (NA)

46. Hoe vaak worden de door u gemaakte bodycambeelden op dit moment toegevoegd bij het pv strafdossier?

- ☐ (vrijwel) altijd
- ☐ regelmatig
- ☐ soms
- ☐ (vrijwel) nooit
- ☐ Weet ik niet

47. Hoe vaak worden de door u gemaakte bodycambeelden op dit moment gebruikt om inzicht te krijgen in de rechtmatigheid van het politiehandelen?

- ☐ (vrijwel) altijd
- ☐ regelmatig
- ☐ soms
- ☐ (vrijwel) nooit
- ☐ Weet ik niet

<einde selectie>

48. Wat vindt u van onderstaande stellingen?

	helemaal mee eens	mee eens	niet eens, niet oneens	mee oneens	helemaal mee oneens
Het is belangrijk dat leidinggevend de bodycambeelden naderhand kunnen bekijken.	☐	☐	☐	☐	☐
Het is belangrijk dat directe collega's de bodycambeelden naderhand kunnen bekijken.	☐	☐	☐	☐	☐
Het is belangrijk dat het OM de bodycambeelden naderhand kan bekijken.	☐	☐	☐	☐	☐
Het is belangrijk dat burgers de bodycambeelden naderhand kunnen bekijken.	☐	☐	☐	☐	☐
Het is belangrijk dat ik de bodycambeelden naderhand kan bekijken.	☐	☐	☐	☐	☐

9 Ervaringen met bodycams – beoordeling en werkbeleving

49. Wat vindt u van het werken met bodycams in de dagelijkse politiepraktijk?

	--	-	0	+	++	
Bodycams leveren <i>geen</i> bijdrage aan de veiligheid van burgers	☐	☐	☐	☐	☐	Bodycams leveren een bijdrage aan de veiligheid van burgers
Bodycams leveren <i>geen</i> bijdrage aan mijn veiligheid	☐	☐	☐	☐	☐	Bodycams leveren een bijdrage aan mijn veiligheid
Bodycams zijn gebruiksonvriendelijk	☐	☐	☐	☐	☐	Bodycams zijn gebruiksvriendelijk
Door bodycams voel ik me minder vrij bij de uitvoering van mijn werk	☐	☐	☐	☐	☐	Door bodycams voel ik me gesteund bij de uitvoering van mijn werk
Ik vind dat ik door bodycams mijn politietaken minder goed kan uitvoeren	☐	☐	☐	☐	☐	Ik vind dat ik door bodycams mijn politietaken beter kan uitvoeren
Het gebruik van bodycams is inefficiënt: het levert extra (administratief) werk op.	☐	☐	☐	☐	☐	Het gebruik van bodycams is efficiënt: het levert minder (administratief) werk op.
Het gebruik van bodycams is ineffectief: ik behaal slechtere resultaten.	☐	☐	☐	☐	☐	Het gebruik van bodycams is effectief: ik behaal betere resultaten.

50. Wat vindt u van onderstaande stellingen?

Bodycams...	helemaal mee eens	mee eens	niet eens, niet oneens	mee oneens	helemaal mee oneens
... verslechteren de relatie tussen politie en burgers.	☐	☐	☐	☐	☐
... schenden de privacy van burgers.	☐	☐	☐	☐	☐
... schenden de privacy van politiemensen.	☐	☐	☐	☐	☐
... zijn voor de leiding een manier om politiemensen te controleren.	☐	☐	☐	☐	☐
... zijn een bewijs van het gebrek aan vertrouwen vanuit de leiding.	☐	☐	☐	☐	☐

51. Kunt u op basis van uw praktijkervaringen aangeven in welke mate bodycams een nuttig hulpmiddel zijn bij onderstaande zaken?

De-escalatie uitgaansgeweld	Absoluut niet nuttig	☐	☐	☐	☐	☐	Zeer nuttig
De-escalatie huiselijk geweld	Absoluut niet nuttig	☐	☐	☐	☐	☐	Zeer nuttig
De-escalatie bekeuringssituaties	Absoluut niet nuttig	☐	☐	☐	☐	☐	Zeer nuttig
Bevorderen veiligheid van politiemensen tijdens werk	Absoluut niet nuttig	☐	☐	☐	☐	☐	Zeer nuttig
Confrontatie drankmisbruik (ouders, jongeren)	Absoluut niet nuttig	☐	☐	☐	☐	☐	Zeer nuttig
Verminderen overlast door filmende burgers	Absoluut niet nuttig	☐	☐	☐	☐	☐	Zeer nuttig
Via <i>live streaming</i> kunnen inschatten van de ernst van een situatie (met het oog op opschaling of afschaling)	Absoluut niet nuttig	☐	☐	☐	☐	☐	Zeer nuttig

52. Kunt u op basis van uw praktijkervaringen aangeven in welke mate **bodycambeelden** een nuttig hulpmiddel zijn bij onderstaande zaken?

Identificatie (verdachte) personen	Absoluut niet nuttig	☐	☐	☐	☐	☐	Zeer nuttig
Registratie GGZ (verwarde personen)	Absoluut niet nuttig	☐	☐	☐	☐	☐	Zeer nuttig
Bevorderen transparantie in politieoptreden	Absoluut niet nuttig	☐	☐	☐	☐	☐	Zeer nuttig
Verkrijgen informatie voor onderzoek en opsporing	Absoluut niet nuttig	☐	☐	☐	☐	☐	Zeer nuttig
Verkrijgen bewijslast bij strafzaken	Absoluut niet nuttig	☐	☐	☐	☐	☐	Zeer nuttig
Verantwoorden van politiehandelen bij klachten	Absoluut niet nuttig	☐	☐	☐	☐	☐	Zeer nuttig
Evalueren en beoordelen van het functioneren van politiemensen	Absoluut niet nuttig	☐	☐	☐	☐	☐	Zeer nuttig

53. Heeft u nog belangrijke verbetersuggesties voor het gebruik van de bodycam?

Hartelijk bedankt voor uw medewerking!

De resultaten van dit onderzoek worden via Intranet bekendgemaakt.

Bijlage 5: Protocol focusgroepen

Op 23, 24 en 25 januari 2018 zijn zes interactieve bijeenkomsten georganiseerd. De bijeenkomsten vinden plaats op de Politieacademie te Apeldoorn. Het doel van de bijeenkomsten is het uitwisselen, bespreken en duiden van opgedane ervaringen in het dragen van bodycams. Wat zijn de effecten van het dragen van bodycams op de uitvoering van politiewerk? Wat zijn 'good practices' en wat zijn onbedoelde neveneffecten? Welke factoren dragen bij aan een succesvolle inzet met positieve resultaten?

1. Thema's, deelnemers en begeleiding

Er worden zes thematische bijeenkomsten georganiseerd.

<i>Datum en tijdstip</i>	<i>Thema</i>	<i>Omschrijving</i>
23-1 12:00- 14:30 Politieacademie Ruimte A1.20	<i>Oud & Nieuw</i>	<i>Medewerkers die specifiek zijn ingezet tijdens de jaarwisseling op onderzoeksvraag "Aan/Uit" en of "Herkenbaarheid" (vragen 1 en 2 uit memo onderzoek jaarwisseling)</i>
23-1 14:30-17:00 Politieacademie Ruimte A1.20	<i>ZSM afhandeling</i>	<i>Medewerkers die bij ZSM aangebrachte zaken beoordelen en mede bepalen welke afdoening als passend is te beschouwen. Die bij de beoordeling van zaken gebruik kunnen maken van opgenomen bodycambeelden. NB: hieraan kunnen ook medewerkers deelnemen die vanuit vraag 3 memo onderzoek jaarwisseling zijn aangezocht.</i>
24-1 12:00-14:30 Politieacademie Ruimte E1.25/Z	<i>Horeca</i>	<i>Collega's die bodycams gebruiken tijdens specifiek horecatoezicht in uitgaansgebieden.</i>
24-1 14:30-17:00 Politieacademie Ruimte E1.25/Z	<i>Hondengeleiders</i>	<i>Hondengeleiders die met surveillancehonden worden ingezet, zowel regulier als in ME verband, die uitgerust zijn met een bodycam.</i>
25-1 12:00-14:00 Politieacademie Ruimte Sacristie	<i>Evenementen</i>	<i>Hier gaat om de inzet van bodycams tijdens grootschalige inzet bij evenementen zoals voetbalwedstrijden, mega-events, verhoogd risico evenementen, grote sportmanifestaties (Vierdaagse) maar ook bij inzetten van bijvoorbeeld de mobiele eenheid.</i>
25-1 14:00-16:00 Politieacademie Ruimte Sacristie	<i>Generiek</i>	<i>Hieraan kunnen alle collega's deelnemen die zijn ingezet met een bodycam tijdens de uitvoering van de politietaak. Het gaat bijvoorbeeld over noodhulp/incidentafhandeling of specifieke inzet bij huiselijk geweld, verwarde personen, et cetera.</i>

Aan de dossierhouders is gevraagd om twee medewerkers per thema op te geven voor deelname aan de desbetreffende bijeenkomst. Het Landelijk Projectbureau (LPB) heeft deze medewerkers vervolgens per mail uitgenodigd met nadere informatie.

Elke bijeenkomst zal worden begeleid door minimaal één gespreksleider vanuit het lectoraat Cybersafety (NHL Hogeschool en Politieacademie). Tevens zal een onderzoeker van het lectoraat aanwezig zijn als observator en notulist.

Als de deelnemers geen bezwaar hebben, zal van elke bijeenkomst een audio-opname worden gemaakt. Deze opname zal uitsluitend worden gebruikt voor het maken van een verslag. Van elke bijeenkomst wordt een verslag gemaakt. Alle deelnemers krijgen naderhand ter verificatie het conceptverslag van hun bijeenkomst toegestuurd. Zij kunnen dit verslag waar nodig aanvullen, verbeteren of nuanceren. Daaropvolgend wordt door de onderzoekers het definitieve verslag opgesteld.¹³

2. Opzet bijeenkomsten

Vertrekpunt bij de bijeenkomsten is dat de ervaringen van de bodycamgebruikers centraal staan. De deelnemers krijgen dan ook alle ruimte om hun verhaal te doen en hierover te reflecteren. We kiezen er nadrukkelijk niet voor om alles vooraf al dicht te timmeren. De gespreksleider en aanwezige onderzoekers hebben dan ook vooral een faciliterende rol. Zij leiden het gesprek in goede banen, bewaken de voortgang en zorgen ervoor dat alle onderzoeksvragen aan bod komen. Hieronder volgt een globale opzet van de bijeenkomsten.

2.1 Kennismaking

De onderzoekers openen de bijeenkomst en geven een korte introductie van zichzelf, van het overkoepelend doel van het evaluatieonderzoek en van het doel van deze bijeenkomsten.

Als alternatief voor het traditionele voorstelrondje krijgt iedere deelnemer twee minuten de tijd om na te denken over een waargebeurd incident en over een fictief incident. Bijvoorbeeld: A) ik heb gefilmd dat iemand vuurwerk naar me toegooide en B) ik heb meegemaakt dat een collega is aangehouden, omdat op bodycambeelden was te zien dat hij ongepast en niet integer handelde. Vervolgens vertelt ieder zijn/haar naam en geeft een korte beschrijving van de twee incidenten. De overige deelnemers geven aan wat volgens hen waar is en wat niet.

2.2 Onderwerpen

Onderstaande onderwerpen passeren de revue. Elk onderwerp wordt geïntroduceerd met een stelling of een vraag. Hiervoor wordt Kahoot gebruikt.¹⁴ Daarna is er volop ruimte voor discussie en reflectie.

¹³ De verslagen van de bijeenkomsten vormen een van de bronnen die de onderzoekers gebruiken bij het samenstellen/schrijven van het eindrapport. De verslagen worden niet integraal opgenomen in het eindrapport. Wel is het mogelijk dat bepaalde quotes ter illustratie worden opgenomen. Deze quotes worden geanonimiseerd.

¹⁴ Kahoot is een educatieve app. Met Kahoot kun je online een toets of quiz maken en door deelnemers laten invullen. De vragen worden op een scherm geprojecteerd en deelnemers kunnen deze beantwoorden via hun telefoon of tablet (elk apparaat met een webbrowser). De antwoorden staan vervolgens direct (geanonimiseerd) op het scherm.

Frequentie cameragebruik en toepassingsgebieden

- ✓ Hoe vaak staat de bodycam aan? (*vraag via Kahoot*)
 - (bijna) altijd
 - meer dan de helft van mijn werkuren
 - minder dan de helft van mijn werkuren
 - (bijna) nooit

Wanneer kies je ervoor om de bodycam aan of juist uit te zetten? Welke afwegingen maak je hierbij? Geef concrete voorbeelden van situaties waarbij je de camera wel of juist niet aanzet (*discussie en reflectie*).

Beleid

- ✓ Het Landelijk Inzetkader is essentieel om het gebruik van bodycams in goede banen te leiden en oneigenlijk gebruik te voorkomen (*stelling via Kahoot*).
 - (helemaal) mee eens
 - niet mee eens, maar ook niet mee oneens
 - (helemaal) mee oneens

Hoe belangrijk is (landelijk) beleid? Geef voorbeelden waarom beleid en regie belangrijk zijn bij bodycamgebruik. Is er verschil tussen landelijk beleid en het beleid op het niveau van de proeftuin? Zijn beleidsstukken leidend of maken bodycamdragers vooral hun eigen afwegingen? Hoe verloopt de regie / aansturing op de werkvloer? Wat gaat goed, wat kan beter? (*discussie en reflectie*).

Communicatie naar burgers

- ✓ Het is beter om heimelijk te filmen, want anders roept dit alleen maar extra agressie op (*stelling via Kahoot*)
 - (helemaal) mee eens
 - niet mee eens, maar ook niet mee oneens
 - (helemaal) mee oneens

Geef toelichting op het antwoord. Zijn er specifieke situaties wanneer heimelijk filmen beter is? Wanneer is het beter om burgers juist wel te laten weten dat ze worden gefilmd? (*discussie en reflectie*).

- ✓ Wordt aan burgers duidelijk gemaakt dat ze worden gefilmd? (*vraag via Kahoot*)
 - Ja, dit weten ze altijd
 - Dat merken ze soms
 - Nee dat weten ze niet

Waarom weten burgers wel/niet dat ze worden gefilmd? Hoe is binnen de proeftuin de communicatie aan burgers verlopen? Wat is goed verlopen qua communicatie – denk ook aan timing, gebruikte mediakanalen en duidelijkheid van de boodschap – en wat kan beter? (*discussie en reflectie*).

Effect op gedrag van burgers (VOOR EN TIJDENS)

- ✓ In hoeverre heb je een verschil gemerkt in het **doen en laten van burgers** wanneer ze met een bodycam worden gefilmd? (*vraag via Kahoot*)
 - (heel) veel
 - niet veel, niet weinig
 - (heel) weinig

Waarom is er wel of juist niet sprake van een gedragsverandering en waaruit bestaat dit andere gedrag (denk bijvoorbeeld aan meer/minder agressie en geweld, of meer/minder normconform gedrag)? Geef een toelichting, bij voorkeur met concrete voorbeelden. Zijn er specifieke situaties waar geconstateerde effecten zich bij uitstek voordoen? En zijn er specifieke situaties waar deze effecten juist uitblijven? (*discussie en reflectie*)

Effect op gedrag van collega's (VOOR EN TIJDENS)

- ✓ In hoeverre heb je een verschil gemerkt in het **doen en laten van collega's** wanneer ze met een bodycam worden gefilmd? (*vraag via Kahoot*)
 - (heel) veel
 - niet veel, niet weinig
 - (heel) weinig

Waarom is er wel of juist niet sprake van een gedragsverandering en waaruit bestaat dit andere gedrag? Denk bijvoorbeeld aan terughoudendheid om tot handelen over te gaan of terughoudendheid tijdens de interventie zelf. Het is ook mogelijk dat er juist meer daadkracht wordt getoond – bijvoorbeeld door vaker te verbaliseren of vaker tot arrestatie over te gaan. Geef een toelichting, bij voorkeur met concrete voorbeelden. Zijn er specifieke situaties waar geconstateerde effecten zich bij uitstek voordoen? En zijn er specifieke situaties waar deze effecten juist uitblijven? (*discussie en reflectie*)

Effect op eigen gedrag (VOOR EN TIJDENS)

- ✓ In hoeverre heb je een verschil gemerkt in **je eigen doen en laten** wanneer je met een bodycam werkt en dus ook zelf wordt gefilmd? (*vraag via Kahoot*)
 - (heel) veel
 - niet veel, niet weinig
 - (heel) weinig

Waarom is er wel of juist niet sprake van een gedragsverandering en waaruit bestaat dit andere gedrag? Denk bijvoorbeeld aan terughoudendheid om tot handelen over te gaan of terughoudendheid tijdens de interventie zelf. Het is ook mogelijk dat er juist meer daadkracht wordt getoond – bijvoorbeeld door vaker te verbaliseren of vaker tot arrestatie over te gaan. Geef een toelichting, bij voorkeur met concrete voorbeelden. Zijn er specifieke situaties waar geconstateerde effecten zich bij uitstek voordoen? En zijn er specifieke situaties waar deze effecten juist uitblijven? (*discussie en reflectie*)

Afhandeling (NA)

- ✓ In hoeverre zijn bodycambeelden nuttig **bij het afhandelen van strafzaken**? Evt. toespitsen op ZSM. (*vraag via Kahoot*)
- zeer nuttig
 - nuttig
 - niet nuttig, maar ook niet nutteloos
 - niet nuttig
 - absoluut niet nuttig

Waarom zijn de beelden wel/niet nuttig? Hoe frequent worden beelden gebruikt bij strafzaken? Waarom worden beelden wel/niet gebruikt? Wat gaat op dit moment goed en wat kan beter? (*discussie en reflectie*)

- ✓ In hoeverre zijn bodycambeelden nuttig **om te reflecteren op het eigen politieoptreden**? (*vraag via Kahoot*)
- zeer nuttig
 - nuttig
 - niet nuttig, maar ook niet nutteloos
 - niet nuttig
 - absoluut niet nuttig

Waarom zijn de beelden wel/niet nuttig? Hoe frequent worden beelden gebruikt voor persoonlijke training? Waarom worden beelden wel/niet gebruikt? Wat is de rol van de leidinggevende hierin? Wat gaat op dit moment goed en wat kan beter? (*discussie en reflectie*)

- ✓ In hoeverre zijn bodycambeelden nuttig **voor opleidingsdoeleinden** (*vraag via Kahoot*)
- zeer nuttig
 - nuttig
 - niet nuttig, maar ook niet nutteloos
 - niet nuttig
 - absoluut niet nuttig

Waarom zijn de beelden wel/niet nuttig? Hoe frequent worden beelden gebruikt voor opleidingsdoeleinden? Waarom worden beelden wel/niet gebruikt? Wat gaat op dit moment goed en wat kan beter? (*discussie en reflectie*).

Beoordeling inzet bodycams (ALGEMEEN)

A. Het gebruik van bodycams zorgt voor meer veiligheid en minder incidenten (*stelling Kahoot*)

- (helemaal) mee eens
- niet mee eens, maar ook niet mee oneens
- (helemaal) mee oneens

Geef een toelichting en illustreer dit bij voorkeur met concrete voorbeelden.

B. Het gebruik van bodycams heeft ongewenste gevolgen, bijvoorbeeld door oneigenlijk gebruik van beelden (*stelling Kahoot*)

- (helemaal) mee eens
- niet mee eens, maar ook niet mee oneens
- (helemaal) mee oneens

Geef een toelichting en illustreer dit bij voorkeur met concrete voorbeelden.

C. Het gebruik van bodycams zorgt voor meer transparantie en legitimiteit van ons politieoptreden (*stelling Kahoot*)

- (helemaal) mee eens
- niet mee eens, maar ook niet mee oneens
- (helemaal) mee oneens

Geef een toelichting en illustreer dit bij voorkeur met concrete voorbeelden.

Ter afsluiting

Wat zijn op dit moment de belangrijkste aandachtspunten? Wat zou met voorrang moeten worden aangepakt/verbeterd om effectiever gebruik te kunnen maken van bodycams? Denk even kort na en geef 1 tip voor het LPB.